

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม

ส่วนที่ 2 ตัวแปรที่ส่งผลต่อจริยธรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม

ส่วนที่ 3 การตรวจสอบความตรงของโมเดล

ส่วนที่ 1 แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม

ความหมายของจริยธรรม

จากการศึกษาความหมายของจริยธรรม มีผู้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กันดังนี้ คือ ไกวิท ประวาลพุกษ์ และภณิดา กุสกูล (2536, หน้า 6) ได้สรุปว่าจริยธรรมมีความหมาย 2 นัย คือ

1. จริยธรรมเป็นหลักการและเหตุผลที่พิจารณาเกี่ยวกับ การกระทำ การพิจารณาตัดสิน และการตัดสินใจ ซึ่งเป็นความหมายที่คนทั่วไปเข้าใจกันมาดั้งเดิม

2. จริยธรรมเป็นพฤติกรรม หรือการกระทำ เป็นการตัดสินใจ การพิจารณาตัดสินเป็นคุณธรรมทางจริยธรรม ที่มีพื้นฐานอยู่บนการกระทำ และเจตคติที่สามารถสังเกตเห็นได้ซึ่งความหมายนี้เป็นความหมายในแนวคิดแบบใหม่

อนุวัติ อุณแก้ว (2538, หน้า 15) กล่าวว่าจริยธรรม หมายถึง การกระทำ หรือการแสดงพฤติกรรม รวมทั้งความนึกคิดในสิ่งที่เหมาะสมต่อตนเอง และสังคม ซึ่งก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง และพัฒนาตนเอง และสังคม

กฤษณา ผ่องสุวรรณ (2540, หน้า 6) กล่าวว่าจริยธรรม หมายถึง ลักษณะพฤติกรรมที่ถูกต้องเหมาะสมของบุคคลที่สังคมต้องการและสนับสนุน ซึ่งมีผลจากการเรียนรู้ การปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคม และผู้ประพฤติก่อความพึงพอใจอีกทั้งก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคม

พระเมธีธรรมภรณ์ (พระมหาประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2542, หน้า 88) กล่าวว่า จริยธรรมแบ่งออกได้เป็น จริย + ธรรม คำว่า จริยะ หมายถึง ความประพฤติ หรือกิจที่ควรประพฤติ ส่วนคำว่า ธรรม มีความหมายหลายอย่าง เช่น คุณความดี หลักคำสอนของศาสนา หลักปฏิบัติ

เมื่อนำคำทั้ง 2 มารวมกันเป็น “จริยธรรม” จึงหมายความว่าตามตัวอักษรว่า “หลักแห่งความประพฤติ”

ศักดิ์า เปลียนเดชา (2545, หน้า 12) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง การประพฤติตนให้เป็นไปตามความต้องการของสังคมที่เห็นว่าดีงามเหมาะสม ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อตนเอง และสังคม

โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1969, p. 34) ให้การอธิบายว่า จริยธรรม เป็นความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เป็นกฎเกณฑ์และมาตรฐานพฤติกรรมในสังคมซึ่งบุคคลจะพัฒนาขึ้นจนมีจริยธรรมของตนเองโดยอาศัยกฎเกณฑ์จากสังคมเป็นสิ่งที่ตัดสินว่าการกระทำนั้นถูก หรือผิด

สรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง การกระทำ การประพฤติปฏิบัติต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม ทั้งความคิดและเหตุผลที่สอดคล้องกับการปฏิบัติ ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องศาสนา แต่เป็นเรื่องที่สังคมให้การสนับสนุน และผู้กระทำเกิดความพึงพอใจ และเป็นการนำสันติสุขมาให้สังคม และบุคคลได้ตามควรแก่กรณี

ลักษณะทางจริยธรรมของบุคคล

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524 อ้างถึงใน มานิต คงเจริญ, 2545) ได้แบ่งลักษณะของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมไว้ 4 ประเภทคือ

1. ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การที่มีความรู้ในสังคมของตนนั้นถือว่า การกระทำชนิดใดดีควรทำและการกระทำชนิดใดเลวควรควรกระทำ หรือพฤติกรรมประเภทใดเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมมากนักน้อยเพียงใด ปริมาณความรู้เชิงจริยธรรม หรือความรู้เกี่ยวกับค่านิยมทางสังคมขึ้นอยู่กับอายุ ระดับการศึกษา และพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลด้วย ความรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ทางสังคม และศาสนาส่วนใหญ่เด็กจะเริ่มเรียนรู้ตั้งแต่แรกเกิด
2. ทักษะคิดเชิงจริยธรรม หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลเกี่ยวกับลักษณะ หรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่าง ๆ ว่า ตนชอบ หรือไม่ชอบลักษณะนั้น ๆ เพียงใด ทักษะคิดเชิงจริยธรรมของบุคคลส่วนมากจะสอดคล้องกับค่านิยมในสังคมนั้น แต่สำหรับบุคคลบางคน ในสถานการณ์ปกติอาจจะมีทักษะคิดเชิงจริยธรรมแตกต่างจากค่านิยมในสังคมก็ได้ ทักษะคิดเชิงจริยธรรมจะมีความหมายกว้างกว่าความรู้เชิงจริยธรรม เพราะทักษะคิดเชิงจริยธรรมรวมเอาทั้งความรู้ และความรู้สึกในเรื่องนั้น ๆ เข้าด้วยกัน ฉะนั้นทักษะคิดเชิงจริยธรรมจึงมีคุณสมบัติที่สำคัญที่จะใช้ทำนายพฤติกรรมเชิงจริยธรรมได้อย่างแม่นยำกว่าการใช้ความรู้เกี่ยวกับค่านิยมทางสังคมของบุคคลเพียงอย่างเดียว นอกจากนั้นทักษะคิดเชิงจริยธรรมของบุคคลในเวลาหนึ่งยังเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมได้

3. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลในการเลือกกระทำ หรือเลือกที่จะไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เหตุผลดังกล่าวนี้จะแสดงให้เห็นถึงสาเหตุของใจที่อยู่

เบื้องหลังการกระทำต่าง ๆ ของบุคคล การศึกษาเหตุผลเชิงจริยธรรมจะทำให้ทราบว่าบุคคลมีจริยธรรมในระดับแตกต่างกัน อาจมีการกระทำที่คล้ายคลึงกันได้ และบุคคลที่มีการกระทำที่เหมือนกันอาจมีเหตุผลเบื้องหลังการกระทำ และระดับจริยธรรมที่แตกต่างกันได้ นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องแสดงถึงพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคล และเหตุผลเชิงจริยธรรมยังมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการด้านอื่น ๆ ของบุคคลด้วย โดยเฉพาะการพัฒนาการทางสติปัญญาและอารมณ์

4. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ หรือดเว้นการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ หรือค่านิยมในสังคมนั้น ๆ พฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่นับเป็นการกระทำที่สังคมเห็นชอบ และสนับสนุนมีหลายประเภท เช่น การเสียสละ เป็นต้น ส่วนพฤติกรรมเชิงจริยธรรมซึ่งเกิดขึ้นในสภาพที่บุคคลถูกยั่วยุให้กระทำผิดกฎเกณฑ์ เพื่อประโยชน์ส่วนตนบางประการ เช่น การกล่าวเท็จ การโกงสิ่งของ เป็นต้น เป็นพฤติกรรมที่จะไม่เกิดขึ้นในผู้ที่มีจริยธรรมสูง พฤติกรรมเชิงจริยธรรมเป็นสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญมากกว่าจริยธรรมประเภทอื่น ๆ เพราะการกระทำในทางที่ดี และเดวของบุคคลย่อมส่งผลโดยตรงต่อความผาสุก และความทุกข์ของสังคม

ดังนั้น ในการวัดจริยธรรมของนักเรียนผู้วิจัยได้ใช้ตัวแปรสังเกตได้ซึ่งเป็นลักษณะของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม คือ ความรู้เชิงจริยธรรม ทศนคติเชิงจริยธรรม เหตุผลเชิงจริยธรรม และพฤติกรรมเชิงจริยธรรม

องค์ประกอบของจริยธรรม

การจำแนกองค์ประกอบของจริยธรรม นักจิตวิทยามีความเห็นว่าย จริยธรรมมี 3 มิติ คือ ความรู้ (Knowledge) ความรู้สึก (Feeling) และการแสดงออก (Conduct) นอกจากนี้ฮอฟแมน (Hoffman, 1979) ก็มีความเห็นว่า จริยธรรมประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบที่มีอิสระจากกันและต่างก็มีพื้นฐานเชิงประสบการณ์ต่างกัน คือความคิดทางจริยธรรม (Moral Thought) ความรู้สึกทางจริยธรรม (Moral Feeling) และพฤติกรรมทางจริยธรรม (Moral Behavior)

สำหรับการจำแนกองค์ประกอบของจริยธรรมตามความคิดเห็นของนักวิชาการ และนักจิตวิทยาของไทยซึ่งกล่าวไว้ในหนังสือแนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทย กรมวิชาการ (2523, หน้า 3) ได้เสนอองค์ประกอบทางจริยธรรมไว้ 3 ประการ คือ

1. ส่วนประกอบทางด้านความรู้ (Moral Reasoning) คือ ความเข้าใจในเหตุผลของความรู้สึกลึกต้องดีงาม สามารถตัดสินใจแยกความถูกต้องออกจากความไม่ถูกต้องได้โดยการคิด

2. ส่วนประกอบทางด้านอารมณ์และความรู้สึก (Moral Attitude and Belief) คือ ความพึงพอใจ ศรัทธา เลื่อมใส เกิดความนิยมยินดี ที่จะนำจริยธรรมมาเป็นแนวประพฤติปฏิบัติ

3. ส่วนประกอบทางด้านพฤติกรรมแสดงออก (Moral Conduct) คือ พฤติกรรม การกระทำที่บุคคลตัดสินใจจะกระทำถูก หรือผิดในสถานการณ์แวดล้อมต่าง ๆ

การจำแนกองค์ประกอบของจริยธรรมตามความคิดเห็นของนักจิตวิทยานั้น มีความคล้ายคลึงกันแต่เรียกชื่อต่างกันออกไป ซึ่งอาจสรุปได้ว่า จริยธรรมแบ่งออกได้เป็น 3 องค์ประกอบ คือ

1. องค์ประกอบทางด้านปัญญา (Cognition) คือส่วนที่เก็บความรู้ ความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพฤติกรรมทางจริยธรรม ซึ่งเป็นความรู้ความเข้าใจในเหตุผลของความถูกต้องจึงสามารถตัดสินใจแยกพฤติกรรมที่ดี ที่ถูก ที่ควร ออกจากพฤติกรรมที่ไม่ดี ไม่ถูก ไม่ควร มโนทัศน์อื่นที่ใช้เรียกองค์ประกอบส่วนนี้ ได้แก่ ความคิดทางจริยธรรม (Moral Thought) ค่านิยมทางจริยธรรม (Moral Value) ความเชื่อทางจริยธรรม (Moral Belief) การตัดสินใจทางจริยธรรม (Moral Judgement) การใช้เหตุผลทางจริยธรรม (Moral Reasoning) และความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรม (Moral Cognition)

2. องค์ประกอบทางอารมณ์ (Affection) คือ ความรู้สึก หรือปฏิกิริยาที่มีต่อลักษณะ หรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรมว่าตนชอบหรือไม่ชอบเพียงใด ซึ่งส่วนใหญ่จะสอดคล้องกับค่านิยมในสังคมนั้น องค์ประกอบในด้านนี้มีความหมายกว้างกว่าความรู้ ความเข้าใจเชิงจริยธรรมของบุคคล เพราะรวมทั้งความรู้และความรู้สึกในเรื่องนั้น ๆ เข้าด้วยกัน และองค์ประกอบด้านนี้ยังสามารถเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมได้ มโนทัศน์อื่นที่ใช้เรียกองค์ประกอบส่วนนี้ ได้แก่ เจตคติทางจริยธรรม (Moral Attitude) ความรู้สึกทางจริยธรรม (Moral Feeling) และปฏิกิริยาทางจริยธรรม (Moral Reaction)

3. องค์ประกอบทางพฤติกรรม (Behavior) คือ พฤติกรรมหรือการกระทำที่บุคคลแสดงต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสิ่งแวดล้อม เป็นพฤติกรรมที่สามารถตัดสินใจว่าดีหรือไม่ดี ถูกหรือผิด ควรหรือไม่ควร ซึ่งอิทธิพลส่วนหนึ่งที่มีผลต่อการกระทำ หรือไม่กระทำพฤติกรรมใดจะขึ้นกับอิทธิพลทั้ง 2 ประการที่กล่าวมาแล้ว พฤติกรรมเชิงจริยธรรมเป็นสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญมากกว่าด้านอื่น ๆ มโนทัศน์อื่นที่ใช้เรียกองค์ประกอบส่วนนี้ ได้แก่ ความประพฤติทางจริยธรรม (Moral Conduct)

องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาจริยธรรม

การศึกษาองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาจริยธรรมจะช่วยในการอธิบายว่า การที่บุคคลมีคุณสมบัติทางจริยธรรมแตกต่างกันนั้น มีความเกี่ยวเนื่องมาจากปัจจัยใดบ้าง และ จะเป็นแนวทางในการพัฒนาจริยธรรมให้สูงขึ้น โดยการพัฒนาองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มี ความสัมพันธ์กับจริยธรรม

สำหรับองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับจริยธรรมจำแนกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. องค์ประกอบทางกายภาพ ได้แก่ การศึกษา อายุ และเพศของบุคคล
2. องค์ประกอบทางบุคลิกภาพ ได้แก่

2.1 ลักษณะที่มุ่งอนาคต หมายถึง ความปรารถนาที่จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้สำเร็จ ล่วงไปด้วยดี แม้จะเผชิญอุปสรรคต่าง ๆ ก็ไม่ย่อท้อ ทั้งนี้โดยมุ่งที่จะให้เกิดผลสำเร็จที่ตรงตาม ความปรารถนาในอนาคตเป็นหลัก

2.2 เจตคติต่อกฎหมายความเป็นระเบียบและศีล 5 หมายถึง ความคิดเห็นความรู้สึก ของบุคคลที่มีต่อกฎหมายความเป็นระเบียบเรียบร้อยและศีล 5

3. องค์ประกอบทางสภาพแวดล้อม ได้แก่ ฐานะทางครอบครัว วิธีการอบรมเลี้ยงดู การใช้สื่อมวลชน สภาพแวดล้อมที่โรงเรียน และอิทธิพลของตัวแบบ

ฉะนั้นองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาทางจริยธรรมก็คือ องค์ประกอบ ทางกายภาพ ทางบุคลิกภาพ และนางสภาพแวดล้อม การที่ได้ศึกษาองค์ประกอบต่าง ๆ นั้นมี ความสำคัญและก่อประโยชน์ในด้านการสร้างเสริมจริยธรรม ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาโมเดล ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ เพื่อจะได้ทราบถึงสาเหตุต่าง ๆ ที่ทำให้นักเรียนมีจริยธรรมแตกต่างกัน เพื่อที่จะใช้เป็นแนวทางในการปฏิรูปการศึกษา

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม

ทฤษฎีทางจริยธรรมที่รู้จักกันแพร่หลายและเกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางจริยธรรม ได้แก่

1. ทฤษฎีอิทธิพลของสังคมและสิ่งแวดล้อมต่อพัฒนาการทางจริยธรรม เป็นทฤษฎีที่มี อิทธิพลต่อจริยธรรมของบุคคลโดยเฉพาะประเพณีและค่านิยมต่าง ๆ ภายในสังคม บุคคลจะได้รับ การปลูกฝังจริยธรรมจากสิ่งแวดล้อมและสังคมมาตั้งแต่เกิด สกินเนอร์ (Skinner, 1971, pp. 126 - 128) ได้กล่าวถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมทางสังคมได้แก่ จารีตประเพณี ตลอดจนค่านิยม ต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นสิ่งสำคัญที่จะกำหนดเงื่อนไขทางสังคมให้เด็กประพฤติปฏิบัติตั้งแต่เกิด เงื่อนไข ทางสังคมเหล่านี้จะเป็นสิ่งที่ควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในสังคมนั้น ๆ พ่อแม่และผู้ใหญ่จะเป็น ผู้ถ่ายทอดให้เด็กถึงแนวทางของการประพฤติปฏิบัติตนภายในสังคม ซึ่งเน้นความถูกต้องซื่อสัตย์ ถึงแม้ว่าบุคคลจะไม่มี จริยธรรมมาตั้งแต่เกิด แต่เมื่อโตขึ้นก็ต้องมีจริยธรรมและพฤติกรรมไปตาม

แนวโครงสร้างทางวัฒนธรรมของสังคมนั้น นอกจากนี้ ไรท์ (Wright, 1978, pp. 27–30) เชื่อว่า สังคมจะมี อิทธิพลโดยตรงต่อการพัฒนาทางจริยธรรมของบุคคล กลุ่มสังคมที่บุคคลเป็นสมาชิก อยู่จะเป็นเป้าหมายจริยธรรมให้แก่บุคคลนั้น เด็ก ๆ จะเรียนรู้สิ่งที่ดีเลวจากผู้ที่อยู่ใกล้ชิด ซึ่งเป็น ตัวแทนของสังคมด้วยขบวนการเทียบเคียง เด็กจะใช้วิธีการเลียนแบบ ผู้ที่มีอำนาจและผู้ที่ตน เคารพรัก จนในที่สุดจะยอมรับกฎเกณฑ์ของสังคมมาเป็นหลักปฏิบัติของตนเองโดยอัตโนมัติ ดังนั้นถ้าผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็กเป็นผู้ที่มีจริยธรรมสูง เด็กก็จะเลียนแบบ และจะเป็นผู้ที่มีจริยธรรม สูงไปด้วย

นอกจากนี้นักทฤษฎีพัฒนาการทางสังคมหลายท่านเชื่อว่า การพัฒนาจริยธรรมจะเกิดขึ้น ในช่วงแรกของชีวิตมนุษย์ คือ ในช่วงสิบปีแรก และจะฝังรากลึกยากแก่การเปลี่ยนแปลงใน ช่วงหลัง ๆ ของชีวิต แม้ว่านักทฤษฎีบางคนจะยอมรับการผันแปรทางสังคมและสถานการณ์ ในชีวิต อาจมีผลให้บุคคลมีความเปลี่ยนแปลงจริยธรรมในวัยผู้ใหญ่ได้ก็ตาม ดังนั้นตามแนวคิดนี้ กลุ่มบุคคลที่ตนรับผิดชอบ ในการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่เด็กมากที่สุด คือ สมาชิกในครอบครัว ของเด็กเอง รองลงมาคือ โรงเรียน นอกจากนี้ยังมีสื่อสารมวลชน เช่น โทรทัศน์ วิทยุ และ หนังสือพิมพ์

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524, หน้า 5) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า จริยธรรมของบุคคลมี ต้นเหตุมาจากอิทธิพลของสังคมมากกว่าอิทธิพลของพันธุกรรม กล่าวคือ บุคคลที่เกิดมาในสังคม จะเรียนรู้ และจะยอมรับในประเพณีในสังคมของตน ซึ่งจะแตกต่างจากจารีตประเพณีของสังคม อื่น ไม่มากนักน้อย ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าแหล่งกำเนิดที่สำคัญของจริยธรรมของบุคคลก็คือสังคม และ ผู้ที่อยู่ในแวดล้อมของตนเอง รากฐานของการเกิดจริยธรรมจะเริ่มขึ้นในทารกตั้งแต่แรกเกิด โดยการเรียนรู้เกี่ยวกับบุคคลอื่นที่ละน้อยตามที่พัฒนาการทางประสาทสัมผัสต่าง ๆ ที่จะอำนวยให้

2. ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา นักทฤษฎีกลุ่มนี้มีความเชื่อว่า การพัฒนาจริยธรรม ของบุคคลขึ้นอยู่กับสติปัญญาและการคิดหาเหตุผลของแต่ละบุคคล ในการศึกษาพัฒนาการทาง จริยธรรมจึงจำเป็นต้องศึกษาพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคล ซึ่งพัฒนาไปตามลำดับขั้น

2.1 เพียเจท์ (Piaget, 1969, p. 122) เป็นผู้ริเริ่มศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็ก เชื่อว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์จะขึ้นอยู่กับความฉลาดในการที่จะรับรู้กฎเกณฑ์ และ ลักษณะต่าง ๆ ของสังคม พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลจึงขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญา ของบุคคลนั้น นอกจากนี้ยังเชื่อว่าพื้นฐานของจริยธรรมเกิดขึ้นจากที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันใน สังคม และพัฒนาการทางจริยธรรมมีความเป็นสากลในทุกวัฒนธรรม

เพียเจต์ (Piaget) ได้แบ่งระดับของจริยธรรมออกเป็น 2 ชั้น คือ

ชั้นผิดกฎเกณฑ์จากภายนอก (Heteronomous) พัฒนาการทางจริยธรรมขั้นนี้ คือ จะอยู่ในช่วงอายุก่อน 8 ปี เป็นระยะที่พ่อแม่ ผู้ใหญ่มีอิทธิพลต่อจริยธรรมของเด็กมากในขั้นนี้ เด็กจะยึดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ตายตัว ผิดเป็นผิด ถูกเป็นถูก ถ้าทำความผิดก็ต้องได้รับโทษโดยไม่คำนึงถึงแรงจูงใจ หรือสาเหตุของการกระทำนั้น ๆ

ชั้นสำนึกผิดในเกณฑ์ (Autonomous) พัฒนาการทางจริยธรรมในขั้นนี้เป็นระยะที่เด็กมีกฎเกณฑ์ของตนเอง ในระยะนี้เด็กจะมีความคิดเป็นของตนเอง เด็กจะมีเหตุผลที่คำนึงถึงความยุติธรรม และพิจารณาถึงจุดหมายของการกระทำนั้นด้วย การที่เด็กเปลี่ยนการรับรู้กฎเกณฑ์ที่ตายตัว หรืออิทธิพลจากภายนอก มาเป็นขั้นที่มีกฎเกณฑ์ของตนเองนี้ เนื่องมาจากพัฒนาการด้านสติปัญญา ระดับอายุ และการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อน หรือมีประสบการณ์ในการมีบทบาทในกลุ่มเพื่อนด้วยกัน

2.2 โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1969, p. 405) ได้ศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์ (Piaget) จากการศึกษาระยะยาว และนำคำตอบของเยาวชนชาวอเมริกันในช่วงอายุ 10-16 ปี มาวิเคราะห์เกี่ยวกับการให้เหตุผลทางจริยธรรมในการเลือกกระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ในสภาพการณ์ที่มีความขัดแย้งกันระหว่างความต้องการของบุคคลกับกฎเกณฑ์ของกลุ่มหรือสังคม โดยพิจารณาจากเหตุผลของผู้ตอบอายุ 10 ปี ไข่มากที่สุดจนถึงเหตุผลขั้นที่ 6 เด็กอายุ 16 ปี ไข่มากกว่าเด็กอายุที่ต่ำกว่าทั้งหมด แล้วนำเหตุผลที่ได้จากคำตอบเหล่านี้มาปรับปรุงคำจำกัดความของแต่ละขั้นอีกหลายครั้ง และสรุปได้ว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลมีความสัมพันธ์กับอายุ และพัฒนาการทางสติปัญญา โดยแบ่งระดับพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 3 ระดับ โดยแต่ละระดับมี 2 ขั้นดังนี้

2.2.1 ระดับก่อนเกณฑ์ (Preconventional Level) ในระดับนี้เด็กจะตอบสนองต่อกฎเกณฑ์ โดยกระทำตามที่ผู้มีอำนาจเหนือตนและพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการลงโทษ หรือการได้รับรางวัล ซึ่งพัฒนาการทางจริยธรรมในระดับนี้ เด็กจะกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองเท่านั้น โดยนำมาเกี่ยวข้องกับด้านสรีระเป็นใหญ่ เด็กในระยะนี้จะเข้าใจว่าความดี คือสิ่งที่ทำไปแล้วไม่ถูกลงโทษ และทำดีแล้วได้รับรางวัลจึงทำ เด็กจะเชื่อ หรือกระทำตามที่ผู้มีอำนาจเหนือตนในการลงโทษ หรือให้รางวัลพัฒนาการทาง จริยธรรมในระดับก่อนเกณฑ์นี้แบ่งออกเป็น 2 ชั้น คือ

2.2.1.1 ขั้นหลบหนีการถูกลงโทษ (The Punishment and Obedience Orientation) ในขั้นนี้เด็กจะใช้หลักการหลีกเลี่ยงมิให้ได้รับโทษ เป็นเหตุผลในการกระทำเด็ก

จะทำดีตามกฎหมายของผู้มีอำนาจเหนือตน และอยู่ภายใต้อำนาจของผู้ใหญ่ เพราะกลัวการถูกลงโทษ เช่น กระทำดี เพราะกลัวจะถูกตี ไม่ใช่เพราะกลัวความผิด

2.2.1.2 **ขั้นแสวงหารางวัล (The Instrumental Relativist Orientation)** การกระทำดีหรือการกระทำที่ถูกต้อง ในขั้นนี้เด็กจะเห็นความสำคัญของการได้รับรางวัล หรือคำชมเชย การสัญญาว่าจะให้รางวัล จึงเป็นแรงจูงใจให้เด็กทำความดี ในขั้นนี้จะเป็นไปได้ในทำนอง การได้และเปลี่ยนกันแบบเด็ก ๆ เช่น เมื่อเขาให้ฉันมา ฉันก็ตอบแทนเขาไป เป็นต้น

2.2.2 **ระดับตามกฎหมาย (Conventional Level)** พัฒนาการทางจริยธรรมในระดับนี้ เด็กจะเห็นความสำคัญของหน้าที่ความรับผิดชอบของกลุ่มที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่ และรู้จักรักษากฎเกณฑ์ เพราะเห็นความสำคัญของกลุ่มหรือเพราะมีความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นหลัก ในระดับนี้เด็กจะไม่ทำความผิดเพราะต้องการให้ ผู้อื่นยอมรับ และยึดกฎเกณฑ์ของกลุ่มและสังคมเป็นเกณฑ์ในการปฏิบัติ พัฒนาการทางจริยธรรมในระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ขั้น คือ

2.2.2.1 **ขั้นทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ อยากเป็นเด็กดี เด็กน่ารัก (The Interpersonal Concordance or “Good Boy – Nice Girl” Orientation)** พัฒนาการทางจริยธรรมในขั้นนี้เด็กจะกระทำในสิ่งที่ตนเองคิดว่าคนอื่น ๆ จะเห็นด้วยและพอใจ เพื่อให้เป็นที่ชอบพอของเพื่อนฝูง เพราะต้องการยอมรับจากผู้อื่นโดยจะกระทำดี เพราะต้องการที่จะเป็นเด็กดีของกลุ่ม

2.2.2.2 **ขั้นทำตามกฎหมายและระเบียบของสังคม (The “Law and Order” Orientation)** ในระดับนี้บุคคลจะเข้าใจในกฎเกณฑ์บรรทัดฐานของสังคม เข้าใจถึงบทบาท และหน้าที่ของบุคคลที่พึงปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ และกลุ่มสังคมที่เป็นสมาชิกอยู่และมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตาม เพื่อประโยชน์ต่อกลุ่มสังคมของตน

2.2.3 **ระดับเหนือเกณฑ์ (Postconventional, Autonomous or Principle Level)** พัฒนาการทางจริยธรรมในระดับนี้บุคคลจะเข้าถึงค่านิยม คุณค่าทางจริยธรรม หลักเกณฑ์ที่นำไปใช้ โดยพิจารณาถึงสภาพการณ์ที่แตกต่างกันออกไปอย่างเหมาะสม และเที่ยงธรรม รู้จักไตร่ตรอง และตัดสินใจต่าง ๆ ตามที่เห็นว่าสิ่งใดจะสำคัญมากกว่ากัน พิจารณาสถานการณ์อย่างลึกซึ้งและกว้างขวาง ไม่ยึดหลักเกณฑ์ตายตัว ไม่ยึดตัวบุคคลหรือค่านิยมของกลุ่มเป็นเกณฑ์ พัฒนาการทางจริยธรรมในระดับนี้ แบ่งออกเป็น 2 ขั้นคือ

2.2.3.1 **ขั้นทำตามคำมั่นสัญญาหรือขั้นมีเหตุผลเคารพตนเอง (The Social Contrast, Legalistic Orientation)** บุคคลในขั้นนี้จะเห็นความสำคัญของคนหมู่มาก ความถูกต้องเป็นสิ่งที่จะต้องพิจารณาถึงค่านิยมเฉพาะตัวบุคคลเป็นสิทธิเฉพาะตัว คำนึงถึงสภาพการณ์และกฎเกณฑ์ที่มีเหตุผล ซึ่งได้รับการยอมรับจากคนส่วนใหญ่ เคารพมติที่มาจาก การลงความเห็นอย่างเป็นประชาธิปไตย และถือว่ากฎเกณฑ์ต่าง ๆ ย่อมเปลี่ยนแปลงได้ ถ้ามีเหตุผลที่เหมาะสมกว่า

หน้าที่ของบุคคลในขั้นนี้ คือ การกระทำตามข้อสัญญาที่ให้ไว้กับผู้อื่น คำนึงถึงสิทธิเสรีภาพ และไม่พยายามที่จะฉ้อโกงสิทธิของผู้อื่นด้วย เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก

2.2.3.2 ขั้นทำตามหลักอุดมคติสากล (The Universal – Ethical Principle Orientation) พัฒนาการทางจริยธรรมในขั้นนี้ความถูกต้องคือ ความสำนึกถึงคุณค่าของความถูกต้องของหลักเกณฑ์ที่บุคคลนั้นพิจารณา โดยคำนึงถึงเหตุผลอย่างกว้างขวาง มีความเป็นสากลของผู้ที่เจริญแล้ว คำนึงถึงประโยชน์ของมนุษยชน ไม่ใช่เฉพาะกลุ่มบุคคลและปฏิบัติตามความถูกต้องนั้นอย่างไม่หวั่นไหวต่อสิ่งใด ๆ มีความละเอียดต่อการทำชั่ว แม้จะไม่มีใครรู้เห็นก็จะไม่กระทำคุณธรรมของบุคคลในขั้นนี้จะเป็นนามธรรม เช่น การยอมรับในคุณค่าของมนุษย์ทุกคน การยอมรับว่าทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์ คุณธรรมในขั้นนี้จะเกิดขึ้นได้ในบุคคลที่มีความเจริญทางสติปัญญาในขั้นสูง มีประสบการณ์และความรู้อย่างกว้างขวาง

ตารางที่ 1 ระดับของจริยธรรมตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก

ขั้นการให้เหตุผลทางจริยธรรม	ระดับของจริยธรรม
ขั้นที่ 1 หลักการหลบหลีกการถูกลงโทษ (2 – 7 ปี)	1. ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (2 – 10 ปี)
ขั้นที่ 2 หลักการแสวงหารางวัล (7 – 10 ปี)	
ขั้นที่ 3 หลักการทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ (10 – 13 ปี)	2. ระดับตามกฎเกณฑ์ (10 – 16 ปี)
ขั้นที่ 4 หลักการทำหน้าที่ทางสังคม (13 – 16 ปี)	
ขั้นที่ 5 หลักการทำตามคำมั่นสัญญา (16 ปีขึ้นไป)	3. ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (16 ปีขึ้นไป)
ขั้นที่ 6 หลักการยึดอุดมคติสากล (ผู้ใหญ่)	

จากการศึกษาจริยธรรมตามแนวทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา จะพบว่า จริยธรรมของบุคคลจะมีพัฒนาการเป็นไปตามลำดับขั้น และพัฒนาการทางจริยธรรม จะมีความสัมพันธ์กับ

พัฒนาการทางสติปัญญา กล่าวคือ เมื่อบุคคลเจริญเติบโตขึ้นเท่าไร เขาก็จะรับรู้จริยธรรมได้สูงขึ้นเท่านั้น

ฮอฟแมน (Hoffman, 1979, p. 277) ได้เปรียบเทียบขั้นของพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก และเพียเจต์ โดยกล่าวว่า ขั้นที่ 1 ของโคลเบอร์กคล้ายกับขั้นที่ยึดข้อบังคับ (Morality of Constraint) หรือจริยธรรมขั้นแรกของเพียเจต์ เพราะมาจากเรื่องของความเชื่อฟังเหมือนกัน แต่ว่างกันที่การตีความหมาย กล่าวคือ เพียเจต์ อธิบายว่า เด็กเล็กเชื่อฟังผู้ใหญ่มาก ไม่สามารถตัดสินใจอะไรได้ด้วยตนเอง ตัดสินว่าอะไรดี หรือไม่ทำตามคำบอกและคำสั่งของผู้ใหญ่ เด็กให้ความสำคัญต่อผลของการกระทำที่ถูกลงโทษ เพราะการลงโทษเป็นเหมือนสิ่งที่บอกแนวทางการคิดของผู้ใหญ่ ส่วนโคลเบอร์กเชื่อว่า เพียเจต์ให้ความสำคัญกับผู้มีอำนาจและเรื่องของกฎเกณฑ์กับเด็กเล็กมากเกินไป จนมองข้ามความขัดแย้งระหว่างเด็กกับบิดา โคลเบอร์ก อธิบายเพิ่มเติมว่า ที่จริงเด็กไม่ได้ยำเกรงผู้ใหญ่ หรือผู้มีอำนาจเนื่องจากเหตุผลอื่นใด นอกเสียจากผู้ใหญ่หรือบิดามารดามีกำลังเหนือกว่าตน ความปรารถนาที่แท้จริงของเด็กคือ ต้องการหลบหนีการถูกลงโทษ (หลักขั้นที่ 1 ของโคลเบอร์ก) มากกว่าได้รับอิทธิพลจากความคิดของผู้ใหญ่ จนทำให้เด็กเชื่อตาม โคลเบอร์กยังเห็นว่าจริยธรรมของเด็กเป็นเรื่องเกี่ยวกับการรู้ การคิด และแรงจูงใจร่วมกัน แต่เพียเจต์มองข้ามเรื่องแรงจูงใจ นอกจากนี้โคลเบอร์กเชื่อว่า เด็กเล็กนั้นยังขาดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ และตามทฤษฎีของโคลเบอร์กเรื่องเกี่ยวกับการเคารพกฎเกณฑ์จะเกิดขึ้นในจริยธรรมขั้นสูง คือ ขั้นที่ 3 และขั้นที่ 4 ส่วนจริยธรรมขั้นที่ 2 ของโคลเบอร์ก หรือจริยธรรมขั้นสูงของเพียเจต์ คือ บิดหลักแสวงหารางวัลนั้น คล้ายกับขั้นความร่วมมือเสมอหน้า (Morality of Reciprocity) ในด้านที่ต่างให้ความสำคัญเกี่ยวกับความสัมพันธ์และการตอบแทนซึ่งกันและกัน โคลเบอร์กได้วิจารณ์เพียเจต์ว่า ตีความขั้นของพัฒนาการกว้างเกินไป การที่เด็กอายุ 10-12 ปี ตามที่เพียเจต์กล่าวว่า อยู่ในขั้นสูงสุดและบรรลุนิติภาวะทางจริยธรรมโดยสมบูรณ์แล้ว ที่จริงยังมีขั้นของพัฒนาการขั้นสูงที่จะต้องผ่านอีก บางส่วนของจริยธรรมขั้นแรกของเพียเจต์อยู่ในจริยธรรมขั้นที่ 1-4 ของโคลเบอร์ก และบางส่วนของจริยธรรมขั้นที่ 2 หรือขั้นสูงสุดของเพียเจต์อยู่ในจริยธรรมขั้นที่ 2-6 ของโคลเบอร์กด้วย

3. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม

เป็นทฤษฎีที่เอาหลักการเสริมแรง (Principle of Reinforcement) และหลักการเชื่อมโยงมาใช้อธิบายวิธีการและขบวนการที่บุคคลได้รับจากสังคม สิ่งแวดล้อมและสังคม หรือวัฒนธรรมว่าเป็นตัวกำหนดเงื่อนไขทางสังคมให้กับเด็กนับตั้งแต่เกิด พ่อแม่จะเป็นผู้สอนเด็กให้ทราบถึงแนวปฏิบัติในสังคม การแยกความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ถูกหรือผิด ดีหรือเลว โดยใช้สิ่งเสริมแรงทางคำพูด เห็นได้ชัดว่าพัฒนาการทางจริยธรรมเป็นความงอกงามของพฤติกรรม และอารมณ์

จากการปรับตัวให้เข้ากับกฎเกณฑ์ของสังคม โดยมีแรงขับพื้นฐานมาจากความต้องการทางชีววิทยา การแสวงหารางวัล ตลอดจนการหลีกเลี่ยง การถูกสังคมลงโทษ ด้วยเหตุนี้แม้ว่ามนุษย์เราจะมีได้มีจริยธรรม หรือความต้องการมาตรฐานทางจริยธรรมมาตั้งแต่เกิดก็ตาม เมื่อโตขึ้นจะมีปทัสถานของจริยธรรมและพฤติกรรมไปตามแนวโครงสร้างทางวัฒนธรรมทางสังคม ซึ่งได้มาด้วยการเสริมแรงนั่นเอง ในการอธิบายต้นกำเนิด และการเปลี่ยนแปลงจริยธรรมการเรียนรู้โดยบังเอิญ และการเลียนแบบเป็นสำคัญ ซึ่งทำให้บุคคลที่มีพฤติกรรมที่แปลกใหม่หรือแตกต่างไปจากเดิมได้โดยง่าย โดยให้ความสำคัญแก่ลักษณะของสถานการณ์ ซึ่งจะเป็เครื่องกระตุ้นให้บุคคลกระทำพฤติกรรมซ้ำ ๆ จนกลายเป็นลักษณะนิสัยของบุคคลนั้นไปในที่สุด สิ่งทีกระตุ้นให้บุคคลกระทำพฤติกรรมต่าง ๆ ได้ คือ การหวังความพอใจ และการหลบหนีจากความทุกข์ (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจจนึก, 2524, หน้า 11)

ตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม โดยเฉพาะทฤษฎีที่เสนอโดยแบนดูรา (Bandura, 1977 อ้างถึงใน ทิพวรรณ ลิ้มสุชนิรันดร์, 2535) ซึ่งมีความสมบูรณ์มากในปัจจุบัน มีแนวคิดสรุปได้ดังนี้

1. สิ่งทีเรีนรู้ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์กับเหตุการณ์ ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำเมื่อมนุษย์เรารเรียนรู้สิ่งเหล่านี้ ก็จะกลายเป็นความเชื่อมั่นที่มีผลในการควบคุมพฤติกรรมมนุษย์ เมื่อประสบเหตุการณ์หนึ่งมนุษย์ก็มีความหวัง

2. วิธีการเรียนรู้ การเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ตรงที่เกิดขึ้น โดยตนเองหรือเกิดจากการสังเกต พฤติกรรมหรือผลกรรมของผู้อื่น และจากการอ่านสิ่งที่ผู้อื่นบันทึกไว้ด้วยวิธีการเรียนรู้หลายรูปแบบ ทำให้มนุษย์เรียนรู้ได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว

3. ความเชื่อ ผลของการเรียนรู้ของมนุษย์ จะพัฒนาเป็นความเชื่อ ความเชื่อของมนุษย์มีบทบาทในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ จะเห็นได้จากตัวอย่างการยอมอดทนต่อความทุกข์ยากลำบากด้วยความเชื่อว่า จะทำให้มีความสุขในอนาคต

4. การควบคุมพฤติกรรมด้วยความคิด มนุษย์สามารถคิดในเชิงประเมินว่าพฤติกรรมหนึ่ง ๆ จะทำให้เกิดผลกระทบอะไรบ้าง และผลกระทบต่าง ๆ มีความน่าปรารถนามากน้อยเพียงใด การคิดในเชิงประเมินจะนำไปสู่การตัดสินใจที่จะทำหรือไม่ทำพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่ง และนำไปสู่การบังคับตนเอง ให้ประพฤติปฏิบัติตามที่ตนตั้งใจไว้

จากการศึกษาจริยธรรมแนวทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม จะพบว่า การพัฒนาจริยธรรมให้แก่บุคคลจะต้องใช้วิธีการเรียนรู้ ทั้งทางตรงและทางอ้อมด้วยการสร้างเงื่อนไขให้บุคคลประสบด้วยตนเอง หรือการให้เป็นแบบอย่าง หรือการบอกกล่าวอบรมให้บุคคลเกิดความเชื่อทั้งนี้เพื่อให้บุคคลรู้จักควบคุมพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม และแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม

จากทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจริยธรรมที่กล่าวมาแล้วทั้ง 3 ทฤษฎี จะเห็นว่า ทฤษฎีดังกล่าวมีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาจริยธรรมให้แก่เยาวชนในสังคมให้มีความเจริญเติบโตด้วยความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ รู้ว่าอะไรถูก อะไรผิด อะไรควรทำและอะไรไม่ควรทำ ทั้งนี้เพื่อบรรลุถึงสภาพชีวิตอันทรงคุณค่าและอยู่ในสังคมได้อย่างร่มเย็น

ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้คัดเลือกตัวแปรที่คาดว่าจะมีอิทธิพลต่อการเกิดจริยธรรม ซึ่งตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ ลักษณะของนักเรียน ภูมิหลังครอบครัว สภาพแวดล้อมทางบ้าน ลักษณะและสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน และการอบรมเลี้ยงดู

ส่วนที่ 2 ตัวแปรที่ส่งผลต่อจริยธรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยนี้ เป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อจริยธรรม ซึ่งประกอบด้วย ลักษณะของนักเรียน การอบรมเลี้ยงดู ภูมิหลังครอบครัว ลักษณะและสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน และสภาพแวดล้อมทางบ้าน ผู้วิจัยจะนำเสนอทีละตัวแปร ในการนำเสนอในตอนนี้อาศัยพื้นฐานจากแนวคิด ทฤษฎี และผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นเหตุผลเพื่อสนับสนุนการเชื่อมโยงของตัวแปร ในการสร้างโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ จึงนำเสนอแนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับดังต่อไปนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะของนักเรียนกับจริยธรรม

1.1 อายุ เลวิส (Lewis, 1982 อ้างถึงใน มนตรี คำลึงดี, 2543) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “The Relationship of Moral Development and Cognitive Development within Gifted Students Examined in the Light of the Variables of Sex Socioeconomic Status and Age” โดยศึกษาความสัมพันธ์ของพัฒนาการทางจริยธรรมและสติปัญญาของนักเรียนที่มีสติปัญญาเลิศ และนักเรียนที่มีสติปัญญาปานกลาง ซึ่งแตกต่างกันในเรื่องของเพศ สถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และอายุ มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบพัฒนาการทางจริยธรรมของนักเรียนที่มีสติปัญญาเลิศกับนักเรียนที่มีสติปัญญาปานกลาง ผลการวิจัยพบว่า พัฒนาการทางจริยธรรมระหว่างนักเรียนที่มีสติปัญญาเลิศกับนักเรียนที่มีสติปัญญาปานกลาง ที่มีอายุต่างกัน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเวอร์เนอร์ (Werner, 1979) ได้ทำการศึกษาความรู้สึกรู้จักและการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมกับเด็กเกรด 5 จำนวน 40 คน โดยใช้ Moral Advice Test (MAT) ผลปรากฏว่าเด็กใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับต่ำ และเด็กจะมีความรู้สึกรู้จักในการใช้เหตุผลเมื่อมีอายุมากขึ้น จากการศึกษาดังกล่าว คาดว่าอายุน่าจะมีอิทธิพลต่อจริยธรรมของนักเรียน

1.2 เพศ โดยธรรมชาติแล้วเพศชายและเพศหญิงมีความแตกต่างกันทั้งโครงสร้างทางกายจิตใจ ความต้องการทางสังคม และความสนใจต่าง ๆ สังคมจึงกำหนดบทบาทของเพศชาย

และเพศหญิงให้แตกต่างกัน มิได้มุ่งให้เพศชายและเพศหญิงมีแบบพฤติกรรมที่เหมือนกัน ดังนั้น การฝึกอบรมเด็กแต่ละเพศจึงแตกต่างกัน สังคมจะเข้มงวดกวดขัน ความประพฤติของเด็กหญิง มากกว่าเด็กชาย โจนส์ (Jones, 1954, pp. 781 - 782) โดยเฉพาะในสังคมไทย ส่วนใหญ่เพศชายจะได้รับอิสระในการคิด และกระทำสิ่งต่าง ๆ มากกว่าเพศหญิง สังคมไทยมีแนวโน้มที่จะอบรมเลี้ยงดูให้ผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนโยน สุภาพ มีระเบียบเรียบร้อย ในขณะที่ผู้ชายได้รับการอบรมให้มีความกล้าหาญ เข้มแข็ง นอกจากนี้การศึกษาของ กัสกิน (Guskin, 1964, p. 84) เกี่ยวกับบทบาทของชายและหญิงไทย สรุปว่า บทบาทของชายและหญิงในสังคมไทยเป็น 2 มาตรฐาน โดยให้เสรีภาพในการปฏิบัติตัวของเพศชายมากกว่าเพศหญิง จากมาตรฐานของสังคม และการอบรมเลี้ยงดูเหล่านี้ มีผลต่อบุคลิกภาพ ทัศนคติ แนวคิด และพฤติกรรมหลายอย่าง แตกต่างกัน เช่น มักจะปรากฏเสมอว่า เพศชายมีพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎระเบียบมากกว่าเพศหญิง จากการศึกษาของกัลยา ศรีป่าน (2542, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษา กลุ่มตัวอย่างได้แก่ นักเรียนระดับประถมศึกษา โรงเรียนบุญเหลืออนุสรณ์ จำนวน 182 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนหญิงมีคุณธรรม จริยธรรมแตกต่างจากนักเรียนชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งสอดคล้องกับสมุณธา แก่นกูล (2544, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาระดับจริยธรรมและเปรียบเทียบระดับจริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพะโต๊ะ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชุมพร ตามตัวแปรเพศ และสภาพครอบครัว และเพื่อทราบความต้องการของนักเรียนในการให้โรงเรียนจัดกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรม พบว่า จริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพะโต๊ะ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชุมพรที่มีเพศต่างกัน มีจริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 โดยค่าเฉลี่ยระดับจริยธรรมของนักเรียนเพศหญิงสูงกว่านักเรียนเพศชาย และณรงค์ ศิลารัตน์ (2544, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครศรีธรรมราช มีจุดมุ่งหมายเพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนมัธยมศึกษา ตามตัวแปรเพศ และระดับชั้น กลุ่มตัวอย่างได้แก่ นักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 382 คน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีเพศต่างกัน มีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมโดยภาพรวม และรายองค์ประกอบไม่แตกต่างกัน ยกเว้นองค์ประกอบด้านความซื่อสัตย์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ย พบว่า นักเรียนหญิงมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมมากกว่านักเรียนชาย จากการศึกษาของจิตติวรรณ สุโกไส (2541 อ้างถึงใน จุฑามณี จาบตะขบ, 2542)

ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีพฤติกรรมคุณธรรมทางพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาพฤติกรรมคุณธรรมทางศาสนา การถ่ายทอดชีวิตตามแนวพุทธ โรงเรียน และพ่อแม่ประกอบอาชีพส่วนตัว การวิเคราะห์ระบบความสัมพันธ์ของตัวแปรกับพฤติกรรมคุณธรรมทางศาสนา พบว่า เพศหญิงมีพฤติกรรมสูงกว่าเพศชาย ซึ่งสอดคล้องกับเรสต์ (Rest, 1979, pp. 17 -18 อ้างถึงใน สุวรรณิ กิจสมโภชน์, 2536, หน้า 15) ศึกษาคุณลักษณะที่มีความสัมพันธ์กับเหตุผลเชิงจริยธรรม (Moral Judgment Relate to Characteristics) เพื่อศึกษาความแตกต่างระหว่างเพศกับการพัฒนาการทางจริยธรรมของนักเรียนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจปานกลาง และระดับสติปัญญาปานกลาง กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 73 คน นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 40 คน พบว่า เพศหญิงมีพัฒนาการทางจริยธรรมสูงกว่าเพศชาย

1.3 ระดับชั้น จารุวรรณ พานทอง (2536, หน้า 74 – 76) ได้ศึกษาเปรียบเทียบเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญ จังหวัดนครสวรรค์ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 429 คน เป็นชาย 232 คน เป็นหญิง 197 คน เครื่องมือที่ใช้คือ แบบทดสอบเชิงเหตุผลจริยธรรม ด้านความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความสามัคคี ความอดสาหัส ความยุติธรรม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1, 2 และปีที่ 3 มีเหตุผลแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 บุญมา หล่อเงิน (2537, บทคัดย่อ) ศึกษาพฤติกรรมจริยธรรม และแนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรมทางสังคมของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในจังหวัดขอนแก่น กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายจำนวน 500 คน พบว่า นักเรียนที่มีระดับชั้นต่างกันจะมีพฤติกรรมทางจริยธรรมทางสังคมแตกต่างกันในด้านความเมตตา กรุณา การเห็นประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งสอดคล้องกับกัลยา ศรีปาน (2542, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษา กลุ่มตัวอย่างได้แก่ นักเรียนระดับประถมศึกษา โรงเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ จำนวน 182 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ระดับชั้นแตกต่างกันมีคุณธรรม จริยธรรมแตกต่างจากนักเรียนชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยนักเรียนในระดับชั้นที่สูงกว่าจะมีคุณธรรมจริยธรรมมากกว่านักเรียนในระดับชั้นที่ต่ำกว่า และณรงค์ ศิลารัตน์ (2544, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา มีจุดมุ่งหมายเพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา ตามตัวแปรเพศ และระดับชั้น กลุ่มตัวอย่างได้แก่ นักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 382 คน ผลการวิจัยพบว่า

นักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีเพศต่างกัน มีพฤติกรรมเชิงจริยธรรม โดยภาพรวมและรายองค์ประกอบไม่แตกต่างกัน ยกเว้นองค์ประกอบ ด้านความมีระเบียบวินัย และความซื่อสัตย์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ย พบว่า นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมมากกว่า นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น

จากแนวคิด และงานวิจัยที่ได้กล่าวมาข้างต้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับจริยธรรมของนักเรียน ในหลายกลุ่ม สรุปได้ว่า ปัจจัยด้านลักษณะของนักเรียน ได้แก่ อายุ เพศ และระดับชั้นน่าจะมี อิทธิพลต่อจริยธรรมของนักเรียน

2. ความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูกับจริยธรรม

การอบรมเลี้ยงดู คือการที่บิดา มารดาหรือผู้ปกครองปฏิบัติต่อเด็ก และเรียกร้องให้เด็ก ปฏิบัติต่อตน ต่อผู้อื่นในทำนองต่าง ๆ ฉะนั้นการอบรมเลี้ยงดู ก็คือ การที่ผู้เลี้ยงดูกับเด็กมีการติดต่อเกี่ยวข้องกัน ดังนั้น การอบรมเลี้ยงดูจึงมีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพของเด็ก ดังที่ เดช วิโย (2522) ได้สรุปอิทธิพลของการอบรมเลี้ยงดูต่อบุคลิกภาพของเด็กไว้ ดังนี้

- 2.1 ผู้ปกครองที่ปล่อยปละละเลยเด็ก เด็กจะเป็นคนที่มีลักษณะก้าวร้าว เจ้าคิดเจ้าแค้น ขอบฟูดบด ลึกเล่ห์ขโมยน้อย หนีโรงเรียนเป็นประจำ
- 2.2 ผู้ปกครองที่ประคบประหงมเด็กมากเกินไป เด็กจะมีลักษณะเป็นคนไม่ให้ความร่วมมือพึ่งตนเองไม่ได้ ไม่มีความมั่นใจในตัวเอง ต้องพึ่งผู้อื่นอยู่เสมอ
- 2.3 ผู้ปกครองที่มีอำนาจเหนือเด็ก เด็กจะเป็นคนเจ้าระเบียบ สุภาพเรียบร้อยอยู่ในโอวาท สามารถปรับตัวเข้ากับผู้ใหญ่ได้ดี วานอนนอนง่าย สงบเสงี่ยม ขึ้นอยู่กับผู้มีอำนาจขาดความริเริ่ม ผู้ปกครองที่ยอมจำนนต่อเด็ก เด็กจะขาดความรับผิดชอบ ไม่อยู่ในโอวาท เห็นแก่ตัว คื้อดิ่ง และทำอะไรตามใจชอบ

ครอบครัวเป็นสังคมหน่วยแรกที่มีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาการของเด็กตั้งแต่วัยแรกเริ่มและวัยต่อ ๆ มา เพราะหน้าที่ที่สำคัญของครอบครัวคือการอบรมเลี้ยงดูบุตร เพื่อให้บุตรของตนเป็นคนที่มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ ซึ่งผลผลิตของการอบรมเลี้ยงดูนี้จะเป็นเสมือนฐานรองรับบทบาทอื่น ๆ ต่อไป

การอบรมเลี้ยงดูมิใช่เพียงแต่ให้ความสุขทางกาย ได้แก่ปัจจัยสี่เท่านั้น แต่สิ่งสำคัญนอกเหนือจากนี้ คือ การให้ความรัก ความอบอุ่น การดูแลเอาใจใส่ซึ่งเป็นความสุขทางใจ และเป็นสิ่งที่เด็กต้องการมาก การให้ความสุขทางกายและทางใจควรมีปริมาณที่เหมาะสม มีเหตุมีผล ไม่มาก หรือน้อยเกินไป จึงจะช่วยให้เด็กมีความสุขและปรับตัวได้ดีในสังคม (ทิพวรรณ ลิ้มสุขนิรันดร์, 2535, หน้า 43)

จากการศึกษาค้นคว้าของเซียร์ และคณะ (Sear et al., 1969, p. 178) พบว่า การอบรมเลี้ยงดูจะแปรผันไปตามเพศและอายุของเด็ก สภาพเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนการศึกษาของพ่อแม่ เช่นพ่อแม่ที่มีระดับการศึกษาต่ำ จะขาดความรู้ในการอบรมเลี้ยงดู ขาดการควบคุมพฤติกรรมอย่างเหมาะสม ขาดเหตุผลในการรักตามใจ อันเป็นเหตุให้เด็กมีพฤติกรรมที่เป็นปัญหาได้ ซึ่งสอดคล้องกับความคิดของเวอร์เนอร์ (Werner, 1979) ที่ว่าบิดามารดามีความสำคัญต่อการหล่อหลอมความนิยมมาตรฐานในการดำเนินชีวิตของบุตร ไม่ว่าแนวคิด ทักษะคิด นิสัยใจคอ และแบบแผน พฤติกรรมที่ขัดถือปฏิบัติในครอบครัวล้วนแต่หล่อหลอมพฤติกรรมด้านต่าง ๆ ทั้งส่วนตัวและทางสังคมให้เด็ก

จากการศึกษาสลิลา แสงมณี (2539, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อระดับพัฒนาการทางจริยธรรมของนักเรียนชั้น ป.6 ในโรงเรียนเทศบาล จังหวัดชลบุรี และโรงเรียนสังกัดเมืองพัทยา พบว่า ตัวแปรที่สามารถพยากรณ์พัฒนาการทางจริยธรรมด้านความเสียสละได้ดีที่สุดได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวด ปัญญา สุขารมณ (2538, บทคัดย่อ) ศึกษาสภาพความมีวินัยในตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาเขตภาคเหนือ เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบสภาพความมีวินัยในตนเอง และศึกษาปัจจัยบางประการที่ส่งผลต่อสภาพความมีวินัยในตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พบว่า นักเรียนที่มีการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดาที่แตกต่างกัน จะมีวินัยในตนเองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากแนวคิด และงานวิจัยที่ได้กล่าวมาข้างต้น พอจะสรุปได้ว่าการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยน่าจะมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับจริยธรรม

3. ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิหลังครอบครัวกับจริยธรรม

3.1 ระดับการศึกษาสูงสุดของบิดาและมารดา การศึกษาของบิดามารดา หรือผู้ปกครอง เป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงลักษณะความประพฤติที่มีต่อเด็ก รวมทั้งความสามารถในการสนับสนุนด้านการเรียน การส่งเสริมในด้านค่านิยมในเรื่องที่ จำเป็นในสังคมและการอบรมสั่งสอนต่อเด็ก การศึกษาของสลิลา แสงมณี (2539, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อระดับพัฒนาการทางจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนเทศบาล จังหวัดชลบุรี และโรงเรียนสังกัดเมืองพัทยา พบว่า การศึกษาของมารดาเป็นตัวพยากรณ์พัฒนาการทางจริยธรรม ด้านความยุติธรรมได้ดีที่สุด และการศึกษาของบิดาเป็นตัวพยากรณ์พัฒนาการทางจริยธรรม ด้านความซื่อสัตย์ได้ดีที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับพิไลพร ก้องสมุทร (2545, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาจริยธรรมด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนระดับก่อนประถมศึกษา ในโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองบ้านบึง จังหวัดชลบุรี มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาระดับจริยธรรม

ด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ของนักเรียนระดับก่อนประถมศึกษา ในโรงเรียนสังกัดเทศบาล เมืองบ้านบึง จังหวัดชลบุรี จำนวน 115 คน จำแนกตามฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวต่างกัน ระดับการศึกษาของผู้ปกครองต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า เมื่อศึกษาระดับจริยธรรมด้านคุณลักษณะ อันพึงประสงค์ จำแนกตามตัวแปรต้นเกี่ยวกับฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ระดับการศึกษา สูงสุดของผู้ปกครอง ของจริยธรรมทั้ง 6 ด้าน และเมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยร้อยละของจริยธรรม แต่ละด้านส่วนใหญ่อยู่ในช่วงคะแนน 80 – 100 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ดีมาก จะมีเพียงจริยธรรมด้าน ความเมตตากรุณา ที่อยู่ในเกณฑ์ต่ำสุดของกลุ่มจริยธรรม อยู่ในช่วงคะแนน 70 – 80 คือมีค่าเฉลี่ย ร้อยละเพียง 76.85 ซึ่งเทียบเกณฑ์จะอยู่ในระดับจริยธรรมดี

3.2 อาชีพของบิดา และมารดาของนักเรียน เป็นอาชีพที่เด็กได้รับความคุ้นเคย มากกว่าอาชีพอื่น ๆ และมีโอกาสได้เข้าไปสัมผัสกับคนในอาชีพนั้นบ่อย ๆ และคุ้นเคยกับลักษณะ งานนั้น ๆ มากกว่าอาชีพคนอื่น ๆ จากความคุ้นเคยนี้จะส่งผลต่อค่านิยมในใจเด็ก โดยจะเป็นการ ปลุกฝังไปในจิตใจเด็ก โดยที่เด็กไม่ทันรู้ตัวเหมือนเป็นการเสนอตัวอย่างให้เด็กเห็นซ้ำ ๆ กันบ่อย เด็กก็จะได้รับรู้ไปโดยอัตโนมัติ ดังนั้นถ้าผู้ปกครองมีอาชีพที่ส่งเสริมจริยธรรมเด็กก็จะได้รับ ประสพการณ์นั้นด้วย จากการศึกษาของบุญมา หล่อเงิน (2537, บทคัดย่อ) ศึกษาพฤติกรรม จริยธรรมและแนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรมทางสังคมของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในจังหวัดขอนแก่น กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายจำนวน 500 คน พบว่า นักเรียนที่มีอาชีพหลักของครอบครัวต่างกันจะมีพฤติกรรมทางจริยธรรมทางสังคมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านพฤติกรรมจริยธรรมด้านอื่น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับ บุญสม โพธิ์เงิน (2537, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบคุณธรรมในการอยู่ร่วมกันของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการศึกษา จังหวัดพิษณุโลก กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2536 เครื่องมือที่ใช้เป็น แบบทดสอบวัดคุณธรรมในการอยู่ร่วมกัน ผลการวิจัย พบว่า นักเรียนที่มีผู้ปกครองประกอบ อาชีพต่างกันมีคุณธรรมในการอยู่ร่วมกันแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 สลิลลา แสงมณี (2539, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อระดับพัฒนาการ ทางจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนเทศบาล จังหวัดชลบุรี และ โรงเรียนสังกัดเมืองพัทยา พบว่า ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางจริยธรรมอยู่ในเกณฑ์ ที่ต่ำ และเป็นไปในทางลบคือ อาชีพของบิดา จิตวิรรณ สุกใส (2541 อ้างถึงใน จุฑามณี จาบทะขบ, 2542) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีพฤติกรรมคุณธรรมทางพุทธศาสนาของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนา พฤติกรรมคุณธรรมทางศาสนา การถ่ายทอดวิถีชีวิตตามแนวพุทธ โรงเรียนและพ่อแม่ประกอบ

อาชีพส่วนตัว การวิเคราะห์ระบบความสัมพันธ์ของตัวแปรกับกับพฤติกรรมคุณธรรมทางศาสนา พบว่า เพศหญิงมีพฤติกรรมสูงกว่าเพศชาย ตัวแปรอิสระกับตัวแปรชีวสังคมมีความสัมพันธ์กัน ในด้านเพศ อาชีพมารดา และรายได้ต่างกัน จึงทำให้การอบรมเลี้ยงดูต่างกัน และเด็กที่ได้รับการถ่ายทอดจากบิดามารดาให้เพศหญิงมากกว่าเพศชาย และมนตรี กำลังดี (2543, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอเกาะปัง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพังงา เพื่อศึกษาระดับจริยธรรมและเปรียบเทียบระดับจริยธรรมของนักเรียนตามตัวแปรสภาพครอบครัว และอาชีพของผู้ปกครอง และเพื่อทราบความต้องการของนักเรียนในการให้โรงเรียนจัดกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรม กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ในโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอเกาะปัง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพังงา จำนวน 175 คน ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอเกาะปัง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพังงา ที่ผู้ปกครองมีอาชีพต่างกัน โดยภาพรวมพบว่า นักเรียนมีจริยธรรมไม่แตกต่างกัน

3.3 รายได้รวมของครอบครัวต่อเดือน เป็นส่วนประกอบที่สำคัญอย่างมากในการที่จะทำให้ครอบครัวมีความสุขมากหรือน้อย ถ้าครอบครัวใดมีปัญหาในเรื่องของการได้รับรายได้ น้อยกว่ารายจ่ายภายในครอบครัว ก็จะทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย เช่น ปัญหาการขาดแคลนด้านอาหาร ปัญหาการทะเลาะเบาะแว้ง ปัญหาการรัดเข็มขัดทางรายจ่ายจนเกินความพอดี เป็นต้น ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้จะเกิดรอยร้าวภายในครอบครัว ซึ่งเหล่านี้จะเป็นผลให้เด็กรู้สึกว่ามีปมด้อย ความไม่เสมอภาคกัน การแก่งแย่งต่อกัน ซึ่งสิ่งนี้ส่งผลให้เด็กต้องหยุดชะงักหรือเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ต้องหยุดชะงักในการพัฒนาการทางจริยธรรม (คณะอนุกรรมการศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม, 2535, หน้า 10) จากการศึกษาของจิราพรรณ พินศิริกุล (2533, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพฤติกรรมจริยธรรมของเจ้าพนักงานเกษตรในเขตภาคเหนือของประเทศไทย พบว่า ผู้ที่มีรายได้ของครอบครัวสูง มีพฤติกรรมจริยธรรมสูงกว่าผู้ที่มีรายได้ต่ำ และนุษา หล่อเงิน (2537, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพฤติกรรมจริยธรรมและแนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรมทางสังคมของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในจังหวัดขอนแก่น กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายจำนวน 500 คน พบว่า นักเรียนที่มีรายได้ของครอบครัวต่างกัน มีพฤติกรรมจริยธรรมทางสังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในทุกด้าน และผู้ปกครองส่วนใหญ่ที่มีรายได้สูงมักจะส่งบุตรหลานของตนไปศึกษาในโรงเรียนที่มีขนาดใหญ่ หรือว่ามีอุปกรณ์การสอนและบุคลากรที่เต็มไปด้วยคุณภาพ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของภูษิตย์ วงเล็ก (2540, บทคัดย่อ) ศึกษาความคาดหวังของผู้ปกครองนักเรียนในการนำบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนเอกชน ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในกรุงเทพมหานคร พบว่า ผู้ปกครองคาดหวัง

ให้โรงเรียนจัดการศึกษาให้นักเรียนโดยให้ความสำคัญต่อวิชาภาษาอังกฤษ และคอมพิวเตอร์เป็นพิเศษ

3.4 สถานภาพสมรสของบิดา-มารดา ในปัจจุบันสภาพสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว สมาชิกในครอบครัวขาดความใกล้ชิดกันเช่นแต่ก่อน และบางครั้งก็นำไปสู่การหย่าร้าง หรือการไม่เข้าในกันระหว่างผู้ใหญ่กับเด็ก นิภา นิรยายน (2536, หน้า 128 - 131) กล่าวถึงครอบครัวว่าเป็นสถาบันทางสังคมแห่งแรกที่ทุกคนต้องเกี่ยวข้อง ชีวิตครอบครัวที่มีความรักใคร่กลมเกลียว และอบอุ่นมั่นคงในเยาว์วัย ย่อมเป็นรากฐานสำคัญของบุคลิกภาพที่ดีในภายหน้า เด็กจะมีความมั่นคงทางจิตใจ มีความไว้วางใจในผู้อื่น มองโลกในแง่ดี สามารถปรับตัวเข้ากับสังคม และเผชิญชีวิตด้วยความมั่นใจ เวคสเลอร์ (Wechsler, 1971, p. 2) กล่าวว่า บิดามารดาเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาการทางร่างกาย และจิตใจของเด็กมากที่สุด ถ้าเด็กอยู่ในครอบครัวปกติและมีสัมพันธภาพที่ดีเด็กก็จะเติบโตพัฒนาไปในทางที่ดี แต่ถ้าเด็กอยู่ในครอบครัวแตกแยก เช่น บิดาหรือมารดาเสียชีวิต หย่าร้าง ทะเลาะกันบ่อยๆ เด็กก็จะพัฒนาความรู้สึกไม่ไว้วางใจผู้อื่น ก้าวร้าวทำลาย การที่เด็กวัยรุ่นมีสภาพครอบครัวแตกแยกนี้ ทำให้เด็กวัยรุ่นเกิดความกดดันทางจิตใจอย่างมาก ซึ่งเป็นเหตุให้มีจิตใจและพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนได้ เบิร์นไซด์ และคณะ (Burnside et al., 1979, p. 61) กล่าวว่าปัญหาการหย่าร้าง หรือการที่เด็กมีบิดามารดาเพียงคนเดียวมีผลต่อการทำหน้าที่ของบิดามารดา ทำให้เด็กรู้สึกไม่ปลอดภัย รู้สึกผิด และกลัว จากความตึงเครียดทางจิตใจที่เกิดขึ้นจากปัญหาครอบครัวของบิดามารดา นอกจากนี้ นงเยาว์ แข่งเพ็ญแข (2536, หน้า 8) รายงานว่า การประเมินสถานการณ์ของเด็กในปัจจุบันได้รับการเล็งดูและอยู่ในภาวะที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาให้เติบโตตามศักยภาพ กล่าวคือสถานการณ์ของสังคมไทยปัจจุบันเปลี่ยนไป จากสังคมเกษตรมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม เป็นเหตุให้ประชาชนบางกลุ่มปรับตัวไม่ทันต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ตน และครอบครัวต้องการ หัวหน้าครอบครัวต้องออกจากบ้านไปนานๆ เพื่อทำงาน ทำให้ครอบครัวแตกแยก ละทิ้งหน้าที่ที่มีต่อครอบครัว เด็กที่เกิดมาถูกทอดทิ้ง ขาดระเบียบวินัย ขาดพื้นฐานคุณธรรม จริยธรรม ทิพวรรณ ลิ้มสุชนินทร์ (2535) ได้กล่าวถึง การอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดาว่าบิดามารดาที่ทะเลาะเบาะแว้งกันเป็นประจำ หรือหย่าร้างกัน บุตรจะมีความกระวนกระวาย มีความเครียด มีความรู้สึกไม่ปลอดภัย ไม่มั่นใจในตัวเองมองโลกในแง่ไม่ร้นรมย์ และขาดแบบฉบับในการเสริมสร้างลักษณะของตนเองด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของฐิติมา โรจนไพบูลย์ (2537, บทคัดย่อ) ศึกษาเปรียบเทียบการอบรมเลี้ยงดูและคุณภาพชีวิตระหว่างวัยรุ่นที่มีเฉพาะบิดา หรือมารดาและที่มีทั้งบิดาและมารดา: ศึกษาเฉพาะกรณี เขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง พบว่า วิธีการอบรมเลี้ยงดูมีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของวัยรุ่นที่อยู่ในครอบครัวที่มี ทั้งบิดามารดา

อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และจากการศึกษาของจิตติวรรณ สุกใส (2541 อ้างถึงใน จุฑาภรณ์ จาบตะขบ, 2542) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีพฤติกรรมคุณธรรมทางพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่า อาชีพมารดาและรายได้ต่างกัน จึงทำให้การอบรมเลี้ยงดูต่างกัน

มนตรี กำลังดี (2543, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอกะปง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพังงา เพื่อศึกษาระดับจริยธรรมและเปรียบเทียบระดับจริยธรรมของนักเรียนตามตัวแปรสภาพครอบครัว และอาชีพของผู้ปกครอง และเพื่อทราบความต้องการของนักเรียนในการให้โรงเรียนจัดกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรม กลุ่มตัวอย่าง คือนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ในโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอกะปง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพังงาจำนวน 175 คน ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอกะปง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพังงา ที่มีสภาพครอบครัวแตกต่างกัน มีจริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยค่าเฉลี่ยระดับจริยธรรมของนักเรียนจากสภาพครอบครัวปกติจะสูงกว่านักเรียนจากสภาพครอบครัวไม่ปกติ และสุมนธรา แก่นกุล (2544, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาระดับจริยธรรมและเปรียบเทียบระดับจริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอยะไข่ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชุมพร ตามตัวแปรเพศ และสภาพครอบครัว และเพื่อทราบความต้องการของนักเรียนในการให้โรงเรียนจัดกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรม พบว่า จริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอยะไข่ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชุมพรที่มีสภาพครอบครัวต่างกันโดยภาพรวมและรายองค์ประกอบพบว่า นักเรียนมีจริยธรรมไม่แตกต่างกัน ชิดตัน และมาร์เคิล (Chilton & Markle, 1978, pp. 37 - 40) ศึกษาเปรียบเทียบภูมิหลังครอบครัวของเยาวชน ที่กระทำผิดกฎหมายจำนวนมากกว่า 5,000 คน ที่ถูกส่งมายังศาลคดีเด็ก และเยาวชน กับเยาวชนที่ไม่ได้กระทำผิดของสหรัฐอเมริกา พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างเยาวชน 2 ประเภท คือ เยาวชนที่ถูกส่งมายังศาลคดีเด็กและเยาวชน ส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ เช่น มีบิดาหรือมารดาคนเดียว หรือบิดามารดาเสียชีวิตไปแล้ว ซึ่งสอดคล้องกับเฮต (Heet, 1986, p. 34) ได้ศึกษาเรื่อง “Family Separation: Its Effects upon the Educational and Social Emotional Growth of Children” เพื่อศึกษาผลกระทบของการหย่าร้างของบุคคลในโรงเรียน จำนวน 21 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ ระบупุทธิกรรมที่เป็นปัญหา พบว่า เด็กที่มีปัญหามาจากครอบครัวที่มีการหย่าร้าง มีปัญหาทางพฤติกรรมที่โรงเรียน มากกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวปกติ และเมนเจอร์คิง (Mengerink, 1987, pp. 4048 - A) ได้ทำการศึกษา เรื่อง “The Relationship of

School Achievement and Disciplinary Problems to Single Parent Families among Selected Tenth and Twelfth Grade Students in the United States” มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และปัญหาเรื่องวินัยของนักเรียนที่มาจากครอบครัวที่มีบิดา หรือ มารดาเป็นผู้ปกครองเพียงคนเดียว และที่มีทั้งบิดามารดาเป็นผู้ปกครอง พบว่า นักเรียนที่มาจากครอบครัวที่มีบิดาหรือมารดาเป็นผู้ปกครองคนเดียวมีแนวโน้มที่จะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ และมีปัญหาเรื่องวินัยในโรงเรียนมากกว่านักเรียนที่มีบิดามารดาเป็นผู้ปกครอง

จากแนวคิดและงานวิจัยเกี่ยวกับภูมิหลังของครอบครัว ได้แก่ การศึกษาสูงสุดของบิดา และมารดา อาชีพของบิดาและมารดา รายได้รวมของครอบครัวต่อเดือน และสถานภาพสมรสของบิดา-มารดา ผู้วิจัยคาดว่าน่าจะมีอิทธิพลทางตรงต่อจริยธรรม เพราะสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันที่ใกล้ชิดกับตัวนักเรียนมากที่สุด เพราะเด็กมักจะชอบเลียนแบบบุคคลที่ตัวเองอยู่ใกล้ที่สุด ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ และจดจำทำให้แสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมา และน่าจะมีอิทธิพลทางอ้อมส่งผ่านตัวแปรการอบรมเลี้ยงดู เพราะถ้าพ่อแม่ขาดความรู้ในการอบรมเด็กก็จะส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมทางจริยธรรมของเด็กได้ และเด็กที่พ่อแม่หย่าร้างกันก็จะได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่แตกต่างจากเด็กที่อยู่กับพ่อแม่ซึ่งเด็กเหล่านี้จะได้รับความอบอุ่นจากพ่อแม่มากกว่าเด็กที่พ่อแม่หย่าร้างกัน และผู้วิจัยคาดว่าน่าจะมีอิทธิพลทางอ้อมโดยส่งผ่านตัวแปรโรงเรียน เพราะในการเลือกสถานศึกษาสำหรับบุตรนั้น โรงเรียนที่มีสภาพแวดล้อมที่ดี และมีการจัดการศึกษาที่พร้อมและสมบูรณ์ ส่วนใหญ่ผู้ปกครองต้องเสียค่าใช้จ่ายมากเพราะต้องการให้บุตรได้รับสิ่งที่ดี ถ้าผู้ปกครองที่มีรายได้น้อยก็จะไม่มีโอกาสเลือกโรงเรียนให้บุตรของตนได้มากนัก และน่าจะส่งผ่านตัวแปรสภาพแวดล้อมทางบ้าน เพราะว่าบิดามารดาต้องใช้เวลาในการเลี้ยงชีพมากกว่าที่จะเอาใจใส่เด็ก บิดามารดาต้องหารายได้เพื่อนำมาใช้จ่ายภายในครอบครัวจึงทำให้ไม่มีเวลาให้กับเด็ก ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับเด็กลดลง

4. ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะและสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนกับจริยธรรม

4.1 ขนาดของโรงเรียน อารมณ์ สดุมิ (2537, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา พบว่า พฤติกรรมเชิงจริยธรรม ของนักเรียนตามขนาดของโรงเรียน แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ปัญญา สุขารมณ์ (2538, บทคัดย่อ) ศึกษาสภาพความมีวินัยในตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา เขตภาคเหนือ เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบสภาพความมีวินัยในตนเอง และศึกษาปัจจัยบางประการที่ส่งผลต่อสภาพความมีวินัยในตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พบว่า นักเรียนที่มีขนาดโรงเรียนที่แตกต่างกัน มีวินัยในตนเอง แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่ผู้วิจัยคิดว่าน่าจะมีอิทธิพลต่อ

จริยธรรมต่อนักเรียนจึงนำมาศึกษา และมานิต กองเจริญ (2545, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาบทบาทผู้บริหารโรงเรียนในการส่งเสริมจริยธรรมนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดฉะเชิงเทรา มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาและเปรียบเทียบบทบาทผู้บริหารโรงเรียนในการส่งเสริมจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดฉะเชิงเทรา กลุ่มตัวอย่างเป็นครูผู้สอนโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 290 คน พบว่า บทบาทผู้บริหารโรงเรียนในการส่งเสริมจริยธรรมนักเรียนระหว่างความคิดเห็นของครูผู้สอนในโรงเรียนขนาดต่างกัน แตกต่างกัน

4.2 ลักษณะของเพื่อนที่นักเรียนสนิท ความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมกลุ่ม มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์มาตั้งแต่เด็ก เพราะเด็กจะเลือกคบเพื่อนที่มีลักษณะคล้ายกับตน หรือคนที่อยู่ใกล้ชิดกับเขา และเมื่อโตขึ้นเขาจะได้รับอิทธิพลมากขึ้น เพราะเขาจะให้ความสำคัญกับเพื่อนมากกว่าพ่อแม่ และเขาจะทำทุกอย่างให้เพื่อนชม และยอมรับเขา (พรณทิพย์ ศิริวิบูลย์, 2534, หน้า 152 - 153) จากคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ถ้ามีเพื่อนสนิทที่เขาเลือกคบเป็นคนเช่นไร ตัวเขาจะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ถึงแม้ว่าตอนแรกจะไม่ใช่เช่นนั้น แต่จะมีการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับเพื่อนได้ ตัวเองจะพยายามทำทุกสิ่งทุกอย่างให้เหมือน หรือคล้ายคลึงกัน ซึ่งถ้าเพื่อนสนิทเป็นคนดีก็จะนำไปในทางที่ดีด้วย ดังคำกล่าวที่ว่า คบคนพาล พาลพาไปหาผิด คบบัณฑิต บัณฑิตพาไปหาผล ดังนั้นการคบเพื่อนน่าจะมีอิทธิพลต่อจริยธรรม ซึ่งสอดคล้องกับผ่องพรรณ แววิเศษ (2534, บทคัดย่อ) จากการวิจัยพบว่า การคบเพื่อนที่ไม่เหมาะสมจะทำให้เยาวชนและวัยรุ่นกระทำผิด หรือมีพฤติกรรมทะเลาะวิวาท เนื่องจากเป็นวัยที่เพื่อนมีความหมายมากสำหรับตน วัยรุ่นมักจะเห็นเพื่อนเป็นสิ่งจำเป็น ขาดเพื่อนไม่ได้ ทำอะไรทุกอย่างต้องอาศัยเพื่อน มีอะไรมักจะเล่าให้เพื่อนฟังมากกว่าที่จะหันไปหาบิดามารดา หรือผู้ปกครอง ซึ่งวัยรุ่นทั่วไปมักจะรักดีต่อกลุ่มเพื่อน

4.3 สภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน บรรยากาศภายในโรงเรียน คือ การจัดสิ่งแวดล้อมในบริเวณโรงเรียน อาคารเรียน และห้องเรียน ซึ่ง สมพงษ์ จิตระดับ (2536) กล่าวว่า การจัดบรรยากาศภายในโรงเรียนเป็นสิ่งที่ส่งเสริมการมีจริยธรรมของนักเรียนภายในโรงเรียนอย่างมาก เพราะเด็กจะใช้เวลาอยู่ภายในโรงเรียนนานพอสมควร ถ้าโรงเรียนคำนึงถึงเรื่องจริยธรรมบ้าง มีการจัดบรรยากาศที่สนับสนุนให้นักเรียนมีจริยธรรม นักเรียนก็จะได้รับสิ่งที่โรงเรียนจัดให้ คือ จัดสภาพโรงเรียนให้มีความสะอาด เรียบร้อย มีระเบียบวินัยอยู่เสมอ มีการติดคำขวัญ มีการจัดห้องที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของเชาวรัตน์ โทณผลัน (2539, บทคัดย่อ) ศึกษาปัจจัยที่ผู้ปกครองนักเรียนตัดสินใจส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนอนุบาลเอกชน เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร พบว่า ปัจจัยที่ผู้ปกครองตัดสินใจส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนอนุบาลเอกชน คือ ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมในโรงเรียน อาคารและ

สถานที่ ได้แก่ โรงเรียนมีการดูแลรักษาเรื่องความสะอาดในอาคารและสถานที่ และปัจจัยด้าน
 ค่าธรรมเนียมการเรียน ได้แก่ อัตราค่าธรรมเนียมการเรียนต่างๆ มีความเหมาะสม เป็นเกณฑ์ใน
 การตัดสินใจของผู้ปกครองน้อยกว่าปัจจัยอื่น ๆ แสดงว่า ผู้ปกครองไม่คำนึงค่าใช้จ่ายมากเท่าใด
 เพียงแต่ขอให้ลูกของเขาได้เรียนในโรงเรียนที่ดีพร้อมในทุกด้าน และสกลิตา แสงมณี (2539,
 บทคัดย่อ) ได้ศึกษาองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อระดับพัฒนาการทางจริยธรรมของนักเรียนชั้น
 ประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนเทศบาล จังหวัดชลบุรี และโรงเรียนสังกัดเมืองพัทยา พบว่า
 ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางจริยธรรมอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำ และเป็นไปในทางลบคือ
 การจัดบรรยากาศภายในโรงเรียน และการจัดบรรยากาศภายในโรงเรียน ยังเป็นตัวพยากรณ์
 พัฒนาการทางจริยธรรม ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความสามัคคี ด้านความยุติธรรม และด้านความ
 เสียสละได้ดีที่สุด

4.4 กิจกรรมที่ส่งเสริมจริยธรรมภายในโรงเรียน โรงเรียนเป็นสถาบันอีกแห่ง
 หนึ่งที่เด็กได้ใช้เวลาอยู่ด้วยกัน เป็นสถาบันที่มีส่วนช่วยในการส่งเสริมจริยธรรมอย่างมาก และ
 สังคมก็มุ่งหวังให้ทางโรงเรียนเป็นผู้รับผิดชอบ โรงเรียนได้มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งในห้องเรียน
 และนอกห้องเรียน เช่น การพูดคุยในเรื่องจริยธรรมในที่ประชุม การสวดมนต์ตอนเช้าและเย็น
 การทำสมาธิ (สมพงษ์ จิตระดับ, 2536) โดยเฉพาะการสอนจริยศึกษาของครู เป็นสิ่งที่ช่วยให้เด็ก
 มีจริยธรรมมากขึ้น ซึ่งเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดให้มีอยู่เป็นประจำและเป็นกิจกรรมที่
 สนับสนุนจริยธรรมให้สูงขึ้น และการจัดกิจกรรมทางศาสนา เช่นการจัดให้มีการทำบุญตักบาตร
 การเวียนเทียน ในวันสำคัญต่าง ๆ ก็ล้วนเป็นสิ่งที่พัฒนาจริยธรรมของนักเรียนทั้งสิ้น

จากแนวคิดและงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า ตัวแปรลักษณะและสภาพแวดล้อม
 ภายในโรงเรียน ได้แก่ ขนาดของโรงเรียน ลักษณะของเพื่อนที่นักเรียนสนิท สภาพแวดล้อม
 ภายในโรงเรียน และกิจกรรมที่ส่งเสริมจริยธรรมภายในโรงเรียน ผู้วิจัยคาดว่าน่าจะมีอิทธิพล
 ทางตรงต่อจริยธรรมของนักเรียนเพราะโรงเรียนถือว่าเป็นสถาบันที่สองรองจากบ้านที่เด็กจะอยู่
 มากที่สุด และเด็กจะรับสิ่งต่าง ๆ ที่ทางโรงเรียนจัดให้ไม่ว่าจะเป็นสภาพแวดล้อม กิจกรรม
 ทางศาสนา สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่หล่อหลอมให้เด็กเกิดจริยธรรมทั้งสิ้น

5. ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมทางบ้านกับจริยธรรม

5.1 สภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัว การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เป็นปัญหา
 หนึ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อครอบครัว ภาวะทางเศรษฐกิจมีส่วนจูงใจให้คนเราตัดสินใจทำชั่ว
 เด็กที่อยู่ในครอบครัวที่มีฐานะดีย่อมมีโอกาสที่จะได้รับสิ่งที่เลือกสรรว่าดีแล้วถูกต้องแล้ว ซึ่งผิด
 กับเด็กที่อยู่ในครอบครัวที่มีฐานะเศรษฐกิจไม่ดี เพราะพ่อแม่จะใช้เวลาในการหาเลี้ยงชีพมากกว่า
 การมาเอาใจใส่เด็ก ๆ

จากการศึกษาของอารมย์ สุธมย์ (2537, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา พบว่า พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียน ตามตัวแปร ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ปกครอง แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่สลิลา แสงมณี (2539 , บทคัดย่อ) ได้ศึกษาองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อระดับพัฒนาการทาง จริยธรรมของนักเรียนชั้น ป.6 ในโรงเรียนเทศบาล จังหวัดชลบุรี และโรงเรียนสังกัดเมืองพัทยา พบว่า ตัวแปรที่สามารถพยากรณ์พัฒนาการทางจริยธรรมด้านความสามัคคี ด้านความซื่อสัตย์ได้ดีที่สุด ได้แก่สภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัว เคมพ์ (Kemp, 1989) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง A Study of the Influence of Children 's Literature on the Moral Development of Academically Talented Students. เพื่อศึกษาว่าการเลือกวรรณกรรมของเด็กมีผลกระทบจากพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 หรือไม่อย่างไร กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 จำนวน 100 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมในระยะเวลา 10 สัปดาห์ กลุ่มทดลองได้อ่านวรรณกรรมสำหรับเด็กที่สอดแทรกคุณธรรมประกอบกับการแสดงบทบาทสมมติ และมีการอภิปรายด้วย ผลการวิจัยพบว่า ไม่มีความแตกต่างในด้านการพัฒนาการทางจริยธรรมของนักเรียนกลุ่มทดลอง โดยสภาพทางเศรษฐกิจไม่มีความสัมพันธ์กับขั้นพัฒนาการทางจริยธรรม และพิไลพร ก้องสมุทร (2545, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาจริยธรรมด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนระดับก่อนประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองบ้านบึง จังหวัดชลบุรี มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาระดับศึกษาจริยธรรมด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ของนักเรียนระดับก่อนประถมศึกษา ในโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองบ้านบึง จังหวัดชลบุรี จำนวน 115 คน จำแนกตามฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวต่างกัน ระดับการศึกษาของผู้ปกครองต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า เมื่อศึกษาระดับจริยธรรมด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ จำแนกตามตัวแปรต้นเกี่ยวกับฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ระดับการศึกษาสูงสุดของผู้ปกครอง ของจริยธรรมทั้ง 6 ด้าน และเมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยร้อยละของจริยธรรมแต่ละด้านส่วนใหญ่อยู่ในช่วงคะแนน 80-100 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ดีมาก จะมีเพียงจริยธรรมด้านความเมตตากรุณา ที่อยู่ในเกณฑ์ต่ำสุดของกลุ่มจริยธรรม อยู่ในช่วงคะแนน 70-80 โดยมีค่าเฉลี่ยร้อยละเพียง 76.85 ซึ่งเทียบเกณฑ์จะอยู่ในระดับจริยธรรมดี

5.2 เพื่อนบ้าน มีความสำคัญรองลงมาจากครอบครัว เพราะเด็กจะได้รับรู้และเห็นความประพฤติของกันและกันอยู่เสมอ ความประพฤติของเพื่อนบ้านจะเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่เด็กได้เกิดความเคยชิน โดยที่เด็กไม่รู้ตัว เด็กที่เติบโตมาจากท่ามกลางเพื่อนบ้านที่มีแต่การด่า การลักขโมย การพูดปด เด็กจะรู้สึกว่าพฤติกรรมเหล่านี้เป็นเรื่องธรรมดา ทั้งนี้ก็ต้องดูถึงทำเลที่ตั้งของบ้าน ถ้าเด็กที่มีผู้ปกครองที่มีรายได้สูง ก็มักจะเลือกปลูกบ้านในพื้นที่ที่มีสภาพแวดล้อมที่ดี

มีเพื่อนบ้านที่ดี จริยธรรมที่ดีก็จะตามมา แต่ถ้าผู้ปกครองที่มีรายได้น้อยก็มักจะไปปลูกบ้านในสภาพแวดล้อมที่มีแต่บุคคลประเภทเดียวกัน เช่น อาศัยอยู่แถวสลัม หรือพื้นที่แออัด เพื่อนบ้านก็เป็นพวกที่มีรายได้น้อยเหมือนกัน (กิริติ บุญเจือ, 2534, หน้า 20) จากคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่าเพื่อนบ้านเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อค่านิยม ความประพฤติ และการตัดสินใจที่จะเลือกว่าสิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี

5.3 การรับสื่อภายในบ้าน คนในปัจจุบันส่วนมากต้องตั้งหน้าทำมาหากิน มีเวลาเหลืออีกนิดหน่อยที่จะหันมาสนใจสิ่งรอบตัว ข่าวสารต่าง ๆ แต่ความจำเป็นในการรับรู้ข่าวสารนั้นมีมากขึ้น เพื่อให้เป็นคนทันสมัยจึงมอบหมายหน้าที่การรวบรวม ค้นหา ข่าวสารหรือวิทยากรในด้านต่าง ๆ ปัจจุบัน มีมากมายหลายรูปแบบ ให้เลือกใช้บริการ ไม่ว่าจะเป็นระบบโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสารต่าง ๆ ส่วนที่เป็นที่นิยมมากที่สุดคือ โทรทัศน์ (คณะกรรมการศึกษาแนวทางพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม, 2535, หน้า 41) พบว่า โทรทัศน์เป็นสื่อที่เด็กใช้เวลาอยู่ด้วยมากถึง 25 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ และเด็กในช่วงอายุ 10 – 15 ปี มีโทรทัศน์ภายในบ้านถึง 91 เปอร์เซ็นต์ ด้วยเหตุนี้จิตใจของเด็กจึงถูกโน้มน้าวไปตามการเสนอรายการ สารของรายการ กระแสข่าว และบทบาทของผู้คนจากจอโทรทัศน์ โดยที่เด็กก็ไม่ทันจะรู้ตัว ดังนั้นลักษณะเนื้อหาที่เด็กนิยม และชอบรับจากสื่อมวลชนก็ย่อมจะมีผลต่อจริยธรรมของเด็ก

5.4 ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว มีความสำคัญต่อเด็กมาตั้งแต่เด็กจนโต เพราะเด็กต้องการความรัก ความอบอุ่น ความปลอดภัย ความเข้าใจ บรรยากาศที่ดี และความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของเด็กทุกคน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกรอบเลี้ยงดูของบิดามารดาด้วย ถ้าบิดามารดาเลี้ยงดูโดยให้ความรักความอบอุ่น ไม่ปล่อยปละละเลย ถ้าเด็กได้รับสิ่งเหล่านี้อย่างเต็มที่ เด็กก็จะมีจริยธรรมดี มีจิตใจที่งดงาม สามารถใช้สติปัญญาอย่างเต็มที่ เป็นผู้ใหญ่ที่ดีต่อสังคม สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี (พรหมทิพย์ ศิริวิบุณย์, 2534, หน้า 65 - 71) จะเห็นได้ว่าอิทธิพลในเรื่องความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวมีต่อการพัฒนาการทุก ๆ ด้าน ลักษณะนิสัย ค่านิยม และการเข้าสังคม และยังมีการวิจัยอีกหลายเล่มบอกว่า ความสัมพันธ์ระหว่าง พ่อ แม่ ลูก และความสัมพันธ์ระหว่างเด็กและพี่น้อง และสมาชิกในครอบครัว มีความสัมพันธ์ต่อการกระทำ พฤติกรรม และจิตใจไปในทางบวก (คณะกรรมการศึกษาแนวทางพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม, 2535, หน้า 48-49) ดังนั้น ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว ย่อมส่งผลต่อจริยธรรม

จากแนวคิดและงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้นด้านสภาพแวดล้อมทางบ้าน ได้แก่ สภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัว เพื่อนบ้าน การรับสื่อภายในบ้าน และความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว คาดว่าน่าจะมีอิทธิพลทางตรงต่อจริยธรรม เพราะเด็กต้องการความรักความอบอุ่น

จากบิดามารดา ถ้าเด็กได้รับความอบอุ่นเขาก็จะไม่เป็นเด็กที่มีปัญหา และก็จะไม่แสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมออกมา และน่าจะมีอิทธิพลทางอ้อมโดยส่งผ่านตัวแปรการอบรมเลี้ยงดู เพราะปัญหาการหย่าร้างนับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะนักเรียนเคยได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากบิดามารดา แต่พอหย่าร้างกันทำให้เด็กไม่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่อบอุ่นเหมือนเดิม และอีกทั้งสภาพเศรษฐกิจปัจจุบันมักให้ความสำคัญกับเงิน บิดามารดาไม่ค่อยมีเวลาอบรมสั่งสอนเด็กในสิ่งที่เหมาะสมซึ่งส่งผลทำให้เด็กมีพฤติกรรมทางจริยธรรมที่ไม่เหมาะสม

ตารางที่ 2 สรุปแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมของนักเรียน

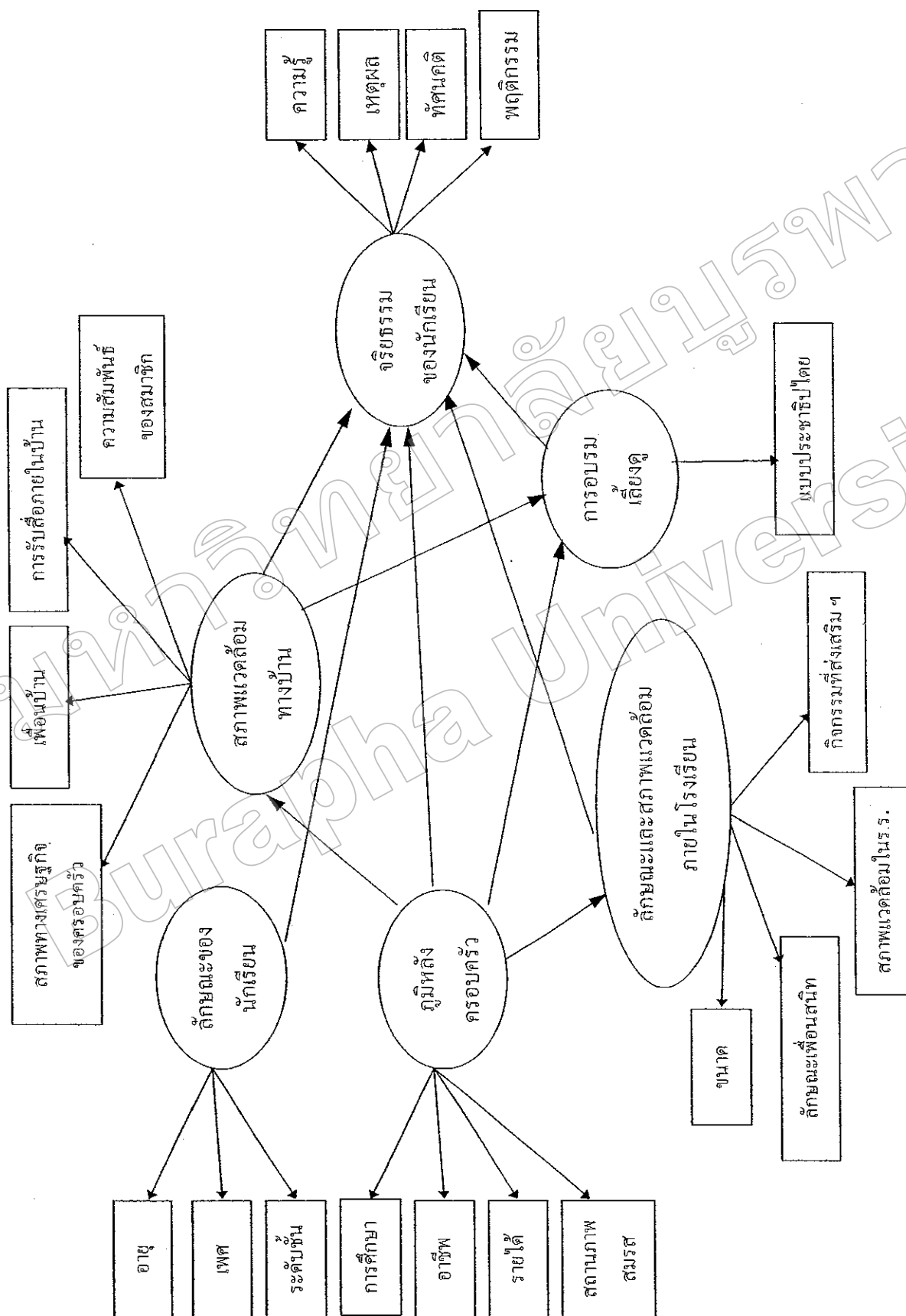
ตัวแปร	แนวคิด / ทฤษฎี	งานวิจัย
ลักษณะของนักเรียน กับจริยธรรม	Jones (1954)	จารุวรรณ พานทอง (2536)
	Piajet (1969)	บุษบา หล่อเงิน (2537)
	Kohlberg (1964)	กัลยา ศรีปาน (2542)
		สุนธรา แก่นกุล (2544)
		ณรงค์ ศิลารัตน์ (2544)
การอบรมเลี้ยงดูกับจริยธรรม		Guekin (1964)
		Werner (1979)
	Werner (1979)	ทิพวรรณ ลิ้มสุขนิรันดร์ (2535)
	Skinner (1971)	ปัญญา สุขารมณี (2538)
	Bandura (1977)	สลิลา แสงมณี (2539)
ภูมิหลังครอบครัวกับจริยธรรม		Sear et al. (1969)
	นิภา นิธยาชน (2536)	จิราพรรณ พินศิริกุล (2533)
	นางเยาว์ แข่งเพ็ญแข (2536)	บุษบา หล่อเงิน (2537)
	Wechsler (1971)	บุญสม โพธิ์เงิน (2537)
	Burnside et al. (1979)	สลิลา แสงมณี (2539)
	Wright (1978)	มนตรี กำลังดี (2543)
		สุนธรา แก่นกุล (2544)
		พิไลพร ก้องสมุทร (2545)
		Chilton & Markel (1978)
		Heet (1986)

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ตัวแปร	แนวคิด / ทฤษฎี	งานวิจัย
		Mengerink (1987)
ภูมิหลังครอบครัวกับ การอบรมเลี้ยงดู	ทิพวรรณ ลิ้มสุชนิรันดร์ (2535)	จิตติมา โรจนไพบุลย์ (2537) Sear et al. (1969)
ภูมิหลังครอบครัวกับ ลักษณะและสภาพแวดล้อม ภายในโรงเรียน		ภูษิต วงเล็ก (2540) เชาวรัตน์ โทณผลิน (2539)
ภูมิหลังครอบครัวกับ สภาพแวดล้อมทางบ้าน		พรรณทิพย์ ศิริวิบุณย์ (2534)
ลักษณะสภาพแวดล้อม ภายในโรงเรียนกับจริยธรรม	สมพงษ์ จิตระดับ (2536) Wright (1978) Bandura (1977)	อารมณ สุคมี (2537) ปัญญา สุขารมณ (2538) สลิลดา แสงมณี (2539) มานิต คงเจริญ (2545)
สภาพแวดล้อมทางบ้านกับ จริยธรรม	กิริติ บุญเจือ (2534) Skinner (1971) Wright (1978) Bandura (1977)	อารมณ สุคมี (2537) สลิลดา แสงมณี (2539) ไพไลพร ก้องสมุทร (2545) Kemp (1989)
สภาพแวดล้อมทางบ้านกับ การอบรมเลี้ยงดู		ทิพวรรณ ลิ้มสุชนิรันดร์ (2535)

จากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้กล่าวมาข้างต้น นำมาสร้างโมเดล
สมมติฐานความสัมพันธ์เชิงสาเหตุจริยธรรมของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างละเอียด แสดงดังภาพที่ 2

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University

ภาพที่ 2 โมเดลสมมติฐานความสัมพันธ์เชิงสาเหตุจริยธรรมของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

จากโมเดลสมมติฐานความสัมพันธ์เชิงสาเหตุจริยธรรมของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในครั้งนี้ คือ

1. ตัวแปรภายนอกแฝง ประกอบด้วย

1.1 ลักษณะของนักเรียน ประกอบด้วยตัวแปรสังเกตได้ คือ

1.1.1 อายุ

1.1.2 เพศ

1.1.3 ระดับชั้น

1.2 ภูมิหลังครอบครัว ประกอบด้วยตัวแปรสังเกตได้ คือ

1.2.1 การระดับศึกษาสูงสุดของบิดาและมารดา

1.2.2 อาชีพของบิดาและมารดาของนักเรียน

1.2.3 รายได้รวมของครอบครัวต่อเดือน

1.2.4 สถานภาพสมรสของบิดา - มารดา

2. ตัวแปรภายในแฝง ประกอบด้วย

2.1 จริยธรรมของนักเรียน ประกอบด้วยตัวแปรสังเกตได้ คือ

2.1.1 ความรู้เชิงจริยธรรม

2.1.2 เหตุผลเชิงจริยธรรม

2.1.3 ทศนคติเชิงจริยธรรม

2.1.4 พฤติกรรมเชิงจริยธรรม

2.2 สภาพแวดล้อมทางบ้าน ประกอบด้วยตัวแปรสังเกตได้ คือ

2.2.1 สภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัว

2.2.2 ลักษณะเพื่อนบ้าน

2.2.3 การรับสื่อภายในบ้าน

2.2.4 ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว

2.3 ลักษณะและสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน ประกอบด้วยตัวแปรสังเกตได้ คือ

2.3.1 ขนาดของโรงเรียน

2.3.2 ลักษณะของเพื่อนที่นักเรียนสนิท

2.3.3 สภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน

2.3.4 กิจกรรมที่ส่งเสริมจริยธรรมภายในโรงเรียน

2.4 การอบรมเลี้ยงดู ประกอบด้วยตัวแปรสังเกตได้ คือ

2.4.1 การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย

ส่วนที่ 3 การตรวจสอบความตรงของโมเดล

การศึกษาโมเดลเชิงสาเหตุแบบดั้งเดิม (Classical Causal Model) เป็นการศึกษาโมเดลประกอบด้วยตัวแปรสังเกตได้ทั้งหมด และไม่มีความคลาดเคลื่อนในการวัด เนื่องจากการศึกษาโมเดลเชิงสาเหตุดังกล่าวมีข้อตกลงเบื้องต้นว่า ตัวแปรต้องไม่มีความคลาดเคลื่อนในการวัด ข้อตกลงเบื้องต้นข้อนี้ยังไม่ตรงกับสภาพความเป็นจริง ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับโมเดลลิสเรลแล้วจะผ่อนคลายข้อตกลงเบื้องต้นดังกล่าวได้ เนื่องจากโมเดลลิสเรลสามารถประมาณค่าพารามิเตอร์ของเทอมความคลาดเคลื่อนได้ ทำให้การศึกษาโมเดลตรงตามสภาพความเป็นจริง (Joreskog & Sorbom, 1996, pp. 21–98; Bollen, 1989, p. 95 อ้างถึงใน นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2542, หน้า 176-177) โมเดลลิสเรล (Linear Structural Relationship Model) หมายถึง โมเดลแสดงความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นระหว่างตัวแปรที่เป็นไปได้ทั้งตัวแปรสังเกตได้ (Observed Variable) และตัวแปรแฝง (Latent Variable) ซึ่งโมเดลลิสเรลนี้เป็นโมเดลการวิจัยที่มีประโยชน์มาก และใช้ได้กับงานวิจัยทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์เกือบทุกประเภท เนื่องจากปัญหาสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ตัวแปร หรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ

นอกจากโมเดลลิสเรลจะมีคุณลักษณะที่ผ่อนคลายข้อตกลงเบื้องต้นจากโมเดลเชิงสาเหตุแบบดั้งเดิมดังกล่าวแล้ว จากการศึกษาเกี่ยวกับโมเดลเชิงสาเหตุแบบดั้งเดิม และ โมเดลลิสเรล (Mueller, 1988, p. 18; Joreskog & Sorbom, 1989, p. 2 อ้างถึงใน นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2542, หน้า 25) สามารถเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างโมเดลเชิงสาเหตุแบบดั้งเดิมและโมเดลลิสเรลได้หลายประการ ซึ่งความแตกต่างแต่ละด้านจะแสดงให้เห็นถึงข้อดีของโมเดลลิสเรล กล่าวคือ

ประการแรก โมเดลลิสเรลสามารถวิเคราะห์อิทธิพลย้อนกลับได้ จึงสามารถระบุความสัมพันธ์เชิงสาเหตุแบบเส้น (Linear) และแบบบวก (Additive) ได้ทั้งทางเดียว และสองทาง (Recursive and Non - Recursive Model) ในขณะที่โมเดลเชิงสาเหตุแบบดั้งเดิมวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุแบบเส้น และแบบบวกที่เป็นทิศทางเดียวเท่านั้น

ประการที่สอง โมเดลลิสเรลมีความสามารถในการประมาณค่าพารามิเตอร์เทอมความคลาดเคลื่อน (Error of Measurement) ได้ดีกว่า เนื่องจากมีข้อตกลงเบื้องต้นที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงว่าการวัดตัวแปรแฝงในการวิจัยทางการศึกษานั้น จะมีความคลาดเคลื่อนอยู่เสมอ ซึ่งในโปรแกรมลิสเรลจะมีวิธีการประมาณค่าพารามิเตอร์หลายแบบ และยอมให้

ความแปรปรวนร่วมระหว่างความคลาดเคลื่อนมีค่าไม่เท่ากับศูนย์ได้ ทำให้ผลการวิเคราะห์ดีขึ้น แต่โมเดลเชิงสาเหตุแบบดั้งเดิมจะยึดข้อตกลงเบื้องต้นว่าตัวแปร ไม่มีความคลาดเคลื่อนในการวัด และความแปรปรวนร่วมของเทอมความคลาดเคลื่อนมีค่าเท่ากับศูนย์

ประการที่สาม การวิเคราะห์ด้วยโมเดลลิสเรลสามารถวิเคราะห์โมเดลที่มีตัวแปรแฝงได้ และตัวแปรมีการวัดตั้งแต่ระดับนามบัญญัติ (Nominal Scale) ขึ้นไป ส่วน โมเดลเชิงสาเหตุแบบดั้งเดิมจะมีเฉพาะตัวแปรสังเกตได้เท่านั้น โดยมีตัวแปรระดับอันตรภาค (Interval Scale)

ประการที่สี่ โมเดลลิสเรลวิเคราะห์ตามหลักการวิเคราะห์อิทธิพลร่วมกับการวิเคราะห์องค์ประกอบ สำหรับ โมเดลเชิงสาเหตุแบบดั้งเดิมจะวิเคราะห์ตามหลักการวิเคราะห์อิทธิพล

ประการสุดท้าย โมเดลลิสเรลสามารถคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้องออกมาได้พร้อมกับผลการวิเคราะห์ข้อมูล แต่ใน โมเดลเชิงสาเหตุแบบดั้งเดิมต้องคำนวณด้วยมือ อีกทั้งการปรับโมเดลก็ทำได้ยากกว่าในโมเดลลิสเรล

โมเดลลิสเรล หรือ โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุเป็นหัวใจสำคัญของการวิเคราะห์อิทธิพลซึ่งจะช่วยให้นักวิจัยตอบคำถามวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปรในการวิจัยได้ การดำเนินการวิเคราะห์เริ่มต้นจากการสร้างโมเดลลิสเรลแสดงอิทธิพลจากพื้นฐานทางทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็น โมเดลการวิจัย จากนั้นจึงดำเนินการวิเคราะห์ตามขั้นตอนต่าง ๆ 4 ขั้นตอน ดังนี้ (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2542, หน้า 45 - 60)

1. การกำหนดข้อมูลจำเพาะของโมเดล (Specification of the Model)
2. การระบุความเป็นไปได้ค่าเดียวของโมเดล (Identification of the Model)
3. การประมาณค่าพารามิเตอร์จากโมเดล (Parameter Estimation of the Model)
4. การตรวจสอบความตรงของโมเดล (Validation of the Model)

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงขั้นตอนการตรวจสอบความตรงของโมเดล ดังนี้

การตรวจสอบความตรงของโมเดล (Validation of the Model)

ขั้นตอนที่สำคัญในการวิเคราะห์โมเดลลิสเรลอีกขั้นตอนหนึ่ง คือ การตรวจสอบความตรงของโมเดลลิสเรลที่เป็นสมมติฐานการวิจัย หรือการประเมินผลความถูกต้องของโมเดล หรือการตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างข้อมูลเชิงประจักษ์กับโมเดลนั้น ซึ่งจะเสนอค่าสถิติที่ช่วยในการตรวจสอบ ความตรงของโมเดลรวม 5 วิธี (Joreskog & Sorbom, 1989 อ้างถึงใน นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2542, หน้า 52 -57) ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. ความคลาดเคลื่อนมาตรฐานและสหสัมพันธ์ของค่าประมาณพารามิเตอร์ (Standard Errors and Correlations of Estimates) ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมลิสเรลจะให้ค่าประมาณพารามิเตอร์ ความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน ค่าสถิติที และสหสัมพันธ์ระหว่างค่าประมาณ

ถ้าค่าประมาณที่ได้ไม่มีนัยสำคัญ แสดงว่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานมีขนาดใหญ่ และโมเดลการวิจัยอาจจะยังไม่ดีพอ ถ้าสหสัมพันธ์ระหว่างค่าประมาณมีค่าสูงมากเป็นสัญญาณแสดงว่าโมเดลการวิจัยใกล้เคียง ไม่เป็นบวกแน่นอน (Non - Positive Define) และเป็นโมเดลที่ไม่ดีพอ

2. สหสัมพันธ์พหุคูณและสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (Multiple Correlations and Coefficients of Determination) ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมลิสเรลจะให้ค่าสหสัมพันธ์พหุคูณและสัมประสิทธิ์การพยากรณ์สำหรับตัวแปรสังเกตได้แยกทีละตัวและรวมทุกตัว รวมทั้งสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ของสมการโครงสร้างด้วย ค่าสถิติเหล่านี้ควรมีค่าสูงสุดไม่เกินหนึ่ง และค่าที่สูงแสดงว่า โมเดลมีความตรง

3. ค่าสถิติวัดระดับความสอดคล้อง (Goodness of Fit Measures) ค่าสถิติในกลุ่มนี้ใช้ตรวจสอบความตรงของโมเดลเป็นภาพรวมทั้งโมเดล มิใช่เป็นการตรวจสอบเฉพาะค่าพารามิเตอร์แต่ละตัวเหมือนค่าสถิติสองประเภทแรก ในทางปฏิบัติแล้วนักวิจัยควรใช้ค่าสถิติวัดระดับความสอดคล้องตรวจสอบความตรงของ โมเดลทั้ง โมเดล แล้วตรวจสอบความตรงของพารามิเตอร์แต่ละตัวโดยพิจารณาค่าสถิติสองประเภทด้วย เพราะในบางกรณีถึงแม้ว่าค่าสถิติวัดระดับความสอดคล้องจะแสดงว่าโมเดลสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ แต่อาจจะมีพารามิเตอร์บางค่าไม่มีนัยสำคัญก็ได้ นอกจากนี้ค่าสถิติวัดระดับความสอดคล้องยังใช้ประโยชน์ในการเปรียบเทียบโมเดลที่แตกต่างกันสองโมเดลได้ด้วยว่า โมเดลใดมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์มากกว่ากัน ค่าสถิติในกลุ่มนี้มี 4 ประเภท (Joreskog & Sorbom, 1989 อ้างถึงใน นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2542, หน้า 52 -57) ดังต่อไปนี้

3.1 ค่าสถิติไค-สแควร์ (Chi-square Statistics) ค่าสถิติไค-สแควร์เป็นค่าสถิติที่ใช้ทดสอบสมมติฐานทางสถิติว่าฟังก์ชันความสอดคล้องมีค่าเป็นศูนย์ การคำนวณค่าไค-สแควร์คำนวณจาก ผลคูณขององศาอิสระกับค่าฟังก์ชันความสอดคล้อง ถ้าค่าสถิติไค-สแควร์มีค่าสูงมากแสดงว่าฟังก์ชันความสอดคล้องมีค่าแตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นั่นคือ โมเดลลิสเรลไม่มี ความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ถ้าค่าสถิติไค-สแควร์มีค่าต่ำมาก ยังมีค่าใกล้ศูนย์มากเท่าไร แสดงว่าโมเดลลิสเรลสอดคล้องสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

การใช้ค่าสถิติไค-สแควร์เป็นค่าสถิติวัดระดับความสอดคล้องต้องใช้ด้วยความระวัง เพราะข้อดกลงเบื้องต้นของค่าสถิติไค-สแควร์มีอยู่ 4 ประการ คือ ก) ตัวแปรภายนอกสังเกตได้ต้องมีการแจกแจงปกติ ข) การวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นต้องใช้เมทริกซ์ ความแปรปรวน-ความแปรปรวนร่วมในการคำนวณ ค) ขนาดของกลุ่มตัวอย่างต้องมีขนาดใหญ่ เพราะฟังก์ชันความสอดคล้องจะมีการแจกแจงแบบไค-สแควร์ต่อเมื่อกลุ่มตัวอย่างมีขนาดใหญ่เท่านั้น และ ง) ฟังก์ชันความสอดคล้องมีค่าเป็นศูนย์จริงตามสมมติฐานที่ใช้ทดสอบไค-สแควร์

3.2 ดัชนีวัดระดับความสอดคล้อง (Goodness-of-Fit Index = GFI) ดัชนี GFI เป็นดัชนีที่พัฒนาขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์จากค่าไค-สแควร์ในการเปรียบเทียบความสอดคล้องสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ของ โมเดลสอง โมเดล หลักการพัฒนาดัชนี GFI คือ การนำค่าไค-สแควร์มาพิจารณาค่าไค-สแควร์มีค่าสูงเมื่อเทียบกับองศาอิสระ นักวิจัยปรับ โมเดลใหม่แล้ววิเคราะห์ข้อมูลอีกครั้งหนึ่ง ค่าไค-สแควร์ที่ได้ใหม่นี้ถ้ามีค่าลดลงมากกว่าค่าแรก แสดงว่าโมเดลใหม่มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ดีขึ้น ดัชนี GFI เป็นอัตราส่วนของผลต่างระหว่างฟังก์ชันความสอดคล้องจาก โมเดลก่อนปรับและหลังปรับ โมเดล กับฟังก์ชันความสอดคล้องก่อนปรับ โมเดล ดัชนี GFI จะมีค่าอยู่ระหว่าง 0 และ 1 และเป็นค่าที่ไม่ขึ้นกับขนาดของกลุ่มตัวอย่าง แต่ลักษณะการแจกแจงขึ้นอยู่กับขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ดัชนี GFI ที่เข้าใกล้ 1.00 แสดงว่าโมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

3.3 ดัชนีวัดระดับความสอดคล้องที่ปรับแก้แล้ว (Adjusted Goodness-of-Fit Index = AGFI) เมื่อนำดัชนี GFI มาปรับแก้ โดยคำนึงถึงขนาดขององศาอิสระ (df) ซึ่งรวมทั้งจำนวนตัวแปรและขนาดกลุ่มตัวอย่าง ค่าดัชนี AGFI นี้มีคุณสมบัติเช่นเดียวกับดัชนี GFI

3.4 ดัชนีรากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของส่วนเหลือ (Root Mean Squared Residual = RMR) เป็นดัชนีที่ใช้เปรียบเทียบระดับความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ของ โมเดลสอง โมเดล เฉพาะกรณีที่เป็นการเปรียบเทียบโดยใช้ข้อมูลชุดเดียวกัน ในขณะที่ดัชนี GFI และ AGFI สามารถใช้เปรียบเทียบได้ทั้งกรณีข้อมูลชุดเดียวกันและข้อมูลต่างชุดกัน ดัชนี RMR บอกขนาดของส่วนที่เหลือโดยเฉลี่ยจากการเปรียบเทียบระดับความสอดคล้องของ โมเดลสอง โมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และจะใช้ได้ดีต่อเมื่อตัวแปรภายนอกและตัวแปรสังเกตได้เป็นตัวแปรมาตรฐาน (Standardized Variable) เพราะค่าของดัชนีแปลความหมายสัมพันธ์กับขนาดของ ความแปรปรวนและความแปรปรวนร่วมระหว่างตัวแปร ค่าของดัชนี RMR ยิ่งเข้าใกล้ศูนย์ แสดงว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

4. การวิเคราะห์เศษเหลือหรือความคลาดเคลื่อน (Analysis of Residuals) ในการใช้โปรแกรมลิสเรลนักวิจัยควรวิเคราะห์เศษเหลือควบคู่กันไปกับดัชนีตัวอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้ว ผลจากการวิเคราะห์ ข้อมูลด้วยโปรแกรมลิสเรลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความคลาดเคลื่อนมีหลายแบบ แต่ละแบบใช้ประโยชน์ในการตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ดังนี้

4.1 เมทริกซ์เศษเหลือ หรือความคลาดเคลื่อนในการเทียบความสอดคล้อง (Fitted Residuals Matrix) หมายถึงเมทริกซ์ที่เป็นผลต่างของเมทริกซ์ S และ Sigma โปรแกรมลิสเรลจะให้ค่าความคลาดเคลื่อนทั้งในรูปคะแนนดิบ และคะแนนมาตรฐาน ค่าความคลาดเคลื่อนในรูปคะแนนมาตรฐาน คือ ผลหารระหว่างความคลาดเคลื่อนกับค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของ

ความคลาดเคลื่อนนั้น ถ้าโมเดลมีความสอดคล้องสอดคล้องกับข้อมูล ค่าความคลาดเคลื่อนในรูปคะแนนมาตรฐานไม่ควรมีค่าเกิน 2.00 ถ้ายังมีค่าเกิน 2.00 ต้องปรับโมเดล นอกจากจะหาค่าความคลาดเคลื่อนแล้ว โปรแกรมลิสเรลให้แผนภาพต้น-ใบ (Stem-and- Leaf Plot) ของความคลาดเคลื่อนด้วย

4.2 คิวพล็อต (Q-Plot) เป็นกราฟแสดงความสัมพันธ์ระหว่างค่าความคลาดเคลื่อนกับค่าควอไทล์ปกติ (Normal Quantiles) ถ้าได้เส้นกราฟมีความชันมากกว่าเส้นทแยงมุมอื่นเป็นเกณฑ์ในการเปรียบเทียบ แสดงว่าโมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

5. ดัชนีดัดแปร โมเดล (Model Modification Indices) ดัชนีตัวนี้เป็นประโยชน์มากในการปรับ โมเดล ดัชนีดัดแปร โมเดลเป็นค่าสถิติเฉพาะสำหรับพารามิเตอร์แต่ละตัวมีค่าเท่ากับค่าไค-สแควร์ที่จะลดลงเมื่อกำหนดให้พารามิเตอร์ตัวนั้นเป็นพารามิเตอร์อิสระ หรือมีการผ่อนคลายข้อกำหนดเงื่อนไขบังคับของพารามิเตอร์นั้น ข้อมูลที่ได้นี้เป็นประโยชน์มากสำหรับนักวิจัยในการตัดสินใจปรับโมเดลลิสเรลให้ดีขึ้น

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ค่าสถิติวัดระดับความกลมกลืน (Goodness of Fit Measures) ในการตรวจสอบความตรงของโมเดล โดยใช้ค่าสถิติไค-สแควร์ (Chi-square Statistics) ดัชนีวัดระดับความสอดคล้อง (Goodness-of-Fit Index = GFI) และดัชนีวัดระดับความสอดคล้องที่ปรับแก้แล้ว (Adjusted Goodness-of-Fit Index = AGFI)